

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

Π.Μ.Σ.: ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΓΛΩΣΣΑΣ

Διπλωματική εργασία

Σχήματα ομοηχίας σε παροιμίες

της **Χαρούλη Μαριάνθης**

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Γεωργία Καλογήρου, Καθηγήτρια

Εξεταστές: Κωνσταντίνος Ντίνας, Καθηγητής

Αθανάσιος Νάκας, Ομότιμος Καθηγητής

Φλώρινα, Ιούνιος 2018

Ευχαριστίες

Καθώς ολοκληρώθηκε η μεταπτυχιακή εργασία μου, αισθάνομαι την υποχρέωση να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες στην επιβλέπουσα και καθοδηγήτριά μου στην έρευνα καθηγήτρια κυρία Γεωργία Καλογήρου, η συμβολή της οποίας υπήρξε καθοριστική στην ολοκλήρωση της εργασίας μου.

Επίσης οφείλω ευχαριστίες στον καθηγητή μου, μέλος της επιτροπής κύριο Κωνσταντίνο Ντίνα για τη συμβολή του στην κατάρτισή μου στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος, όπως επίσης και στον καθηγητή μου κύριο Αθανάσιο Νάκα, ο οποίος υπήρξε ο εμπνευστής της διπλωματικής μου εργασίας.

Ελπίζω η ποιότητα και πληρότητα της εργασίας μου να ανταποκρίνεται στις προσδοκίες των καθοδηγητών μου, τους οποίους ούτως ή άλλως ευγνωμονώ.

Copyright © Χαρούλη Μαριάνθη, 2018.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

Όνοματεπώνυμο: Χαρούλη Μαριάνθη

A.E.M.: 714

Ηλεκτρονική διεύθυνση: marianthich@yahoo.gr

Έτος εισαγωγής: 2016

Κατεύθυνση: Διδασκαλία της Νέας Ελληνικής Γλώσσας

Τίτλος διπλωματικής εργασίας: Σχήματα ομοηχίας σε παροιμίες

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία δεν αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, είναι προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας, η βιβλιογραφία και οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα με παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή. Επισημαίνεται πως η συγκεκριμένη επιλογή βοηθά στον περιορισμό της λογοκλοπής διασφαλίζοντας έτσι τον/τη συγγραφέα.

Ημερομηνία: 29- 5- 2018

Η δηλούσα

Χαρούλη Μαριάνθη

Περιεχόμενα

Περίληψη	7
Εισαγωγή	9
Πίνακας συντομογραφιών.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο . Οι παροιμίες.....	11
1.1. Εισαγωγή	11
1.2. Ορισμοί	11
1.3. Γενικά χαρακτηριστικά.....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο . Σχήματα ομοηχίας.....	15
2.1. Ολική ομοηχία	15
2.2. Μερική ομοηχία.....	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο . Τα προς εξέταση σχήματα λόγου	17
3.1. Επαναφορά.....	17
3.2. Επαναδίπλωση	17
3.3. Επαναστροφή.....	17
3.4. Ετυμολογικό σχήμα – Πολύπτωτο.....	18
3.5. Κατ’ άρσιν και θέσιν.....	18
3.6. Συνωνυμικό σχήμα	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο . Προηγούμενες μελέτες – έρευνες	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο . Σκοπός και μεθοδολογία	20
5.1. Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα	20
5.2. Μεθοδολογία της έρευνας	20
5.2.1. Δεδομένα.....	20
5.2.2. Ανάλυση μεθοδολογίας	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο . Παρουσίαση και συμπεράσματα της έρευνας.....	22
6.1.1. Παροιμίες με ολική ομοηχία.....	22
6.1.2. Παροιμίες με ολική ομοηχία στο ίδιο ζεύγος λέξεων.....	24
6.2. Παροιμίες με μερική ομοηχία.....	25
6.2.1. Τονικά ελάχιστα ζεύγη	25
6.2.2.1. Εναλλαγή φθόγγου.....	25
6.2.2.2. Εναλλαγή φθόγγου στο ίδιο ζεύγος ομόηχων λέξεων	53
6.2.3.1. Παρουσία / απουσία φθόγγου.....	63

6.2.3.2. Παρουσία / απουσία φθόγγου στο ίδιο ζεύγος λέξεων.....	73
6.2.4.1. Παροιμίες με παρώνυμα	76
6.2.4.2. Παροιμίες με παρώνυμα στο ίδιο ζεύγος λέξεων	79
6.2.5. Παροιμίες με παρήχηση.....	81
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο. Συμπεράσματα Παρατηρήσεις.....	83
Βιβλιογραφία	87

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί μελέτη της παρουσίας των σχημάτων ομοηχίας σε παροιμίες. Στόχος της είναι να ανακαλύψει μέσα σε αυτές σχήματα ομοηχίας (συνδυαζόμενα ενίοτε με άλλα σχήματα λόγου), για να αποδείξει την έντονη παρουσία τους.

Οι παροιμίες είναι σύντομα αποφθέγματα που εκφράζουν (τις περισσότερες φορές με αλληγορικό τρόπο) ισχυρισμούς που αποτελούν το απόσταγμα μακράς πείρας πολλών ανθρώπων. Έτσι, οι παροιμίες προσλαμβάνουν πολλές φορές διδακτική σημασία. Διακρίνονται από ζωηρή και πλούσια σε εικόνες φαντασία, ενώ τις περισσότερες φορές έχουν τη μορφή κάποιου δίστιχου. Οι πηγές παραγωγής των παροιμιών ποικίλουν: Μία παροιμία μπορεί να προέρχεται από κάποιο λαϊκό μύθο ή από κάποια φράση ενός ιστορικού ή όχι προσώπου, να σχετίζεται με κάποιο ιστορικό γεγονός, να αντλείται από τους στίχους ενός λαϊκού τραγουδιού κ.ά (Παναγούλιας, 1981).

Ένα μέρος της εργασίας, λοιπόν, είναι αφιερωμένο στις παροιμίες και στα βασικά χαρακτηριστικά τους. Ένα από τα πιο συχνά γνωρίσματά τους είναι η χρήση σχημάτων ομοηχίας και ορισμένες φορές ο συνδυασμός τους με άλλα σχήματα λόγου (κυρίως επαναληπτικά).

Στην πορεία της εργασίας, γίνεται μια σύντομη περιγραφή των σχημάτων ομοηχίας και μία ακόμα συντομότερη των σχημάτων λόγου που απαντώνται σε αυτές. Επιπλέον, περιγράφεται η μεθοδολογία επεξεργασίας των παροιμιών και εξαγωγής των συμπερασμάτων.

Ακολουθεί η αναλυτική παρουσίαση της μελέτης με την παράθεση των παροιμιών και της ανάλυσής τους. Στο τέλος της εργασίας, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας με τη βοήθεια γραφημάτων.

Λέξεις – κλειδιά: *παροιμίες, σχήματα ομοηχίας*

Abstract

This master thesis is a study of the presence of figures of sound repetition in proverbs. Its aim is to prove that the presence of figures of sound repetition, sometimes combined with other figures of speech, is indeed strong in proverbs.

Proverbs are short quotes expressing - most often allegorically- claims that are the distillation of many people's long experience. Thus, proverbs often contain truth or wisdom. They are distinguished by lively and rich in imagination imagery, and most of the time they are in a form of couplet. Proverbs come from a variety of sources. A proverb may come from a folk myth or from a phrase of a historian or not, may be related to a historical event or drawn on the lyrics of a popular song etc. (Panagoulas, 1981).

Part of the study, therefore, is dedicated to proverbs and their basic characteristics. The use of figures of sound repetition, sometimes in combination with other figures of speech (mainly in a repetitive way) is one of their most common features.

In the course of the analysis, brief descriptions of the figures of sound repetition and, occasionally, of other figures of speech are provided. A detailed review of the proverbs used for the analysis follows. In addition, the methodology adopted for the analysis of the proverbs and for the conclusions is explained. For the conclusions of the thesis, the results of the research are presented, supported by graphs.

Keywords: *proverbs, figures of sound repetition*

Εισαγωγή

Οι παροιμίες εμφανίζουν πολλά και ποικίλα σχήματα λόγου. Πολύ συχνά μάλιστα εμφανίζονται σε αυτές και σχήματα ομοηχίας.

Οι παροιμίες είναι προϊόν της προφορικής λαϊκής παράδοσης και έχουν τη ρίζα τους στην αρχαιότητα. Ο δημιουργός τους συχνά παραμένει άγνωστος.

Περνώντας από γενιά σε γενιά, οι παροιμίες διαμόρφωσαν τα χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα. Ένα από αυτά είναι η έντονη παρουσία σχημάτων ομοηχίας.

Η ομοηχία αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα των φυσικών γλωσσών και απασχολεί τους γλωσσολόγους σε πολλά επίπεδα, ένα απ' τα οποία είναι και η ύπαρξη πολλών σχημάτων λόγου.

Τα σχήματα ομοηχίας εστιάζουν στην ομοιότητα ως προς τον ήχο των λέξεων, την ακουστική δηλαδή έννοια του σημαίνοντος (Νάκας, Μαγουλά & Καποθανάση, 2010).

Στην εργασία αυτή, έγινε μια προσπάθεια εντοπισμού των σχημάτων ομοηχίας στις παροιμίες. Καθώς είναι ανέφικτη η ανάλυση όλων των παροιμιών, μιας και αυτές είναι αναρίθμητες, επελέγησαν παροιμίες από διάφορες δημοσιευμένες συλλογές (βλ. Βιβλιογραφία). Δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε τις συλλογές του Νικόλαου Πολίτη, του «πατέρα» της Λαογραφίας και τις παροιμίες που συνέλεξε ο καθηγητής Λαογραφίας, Μιχάλης Μερακλής. Στο σημείο αυτό οφείλουμε να τονίσουμε πως λόγω του μεγάλου πλήθους των παροιμιών, στην παρούσα εργασία εντοπίσαμε τα ανώτερα επίπεδα ομοηχίας (ολική, μερική με διαφοροποίηση στον λεξικό τόνο, μερική με εναλλαγή φθόγγου και μερική με παρουσία / απουσία φθόγγου). Ωστόσο, παρουσιάζουμε και κάποια παραδείγματα παροιμιών, στα οποία εντοπίζουμε σχήματα ομοηχίας κατώτερων επιπέδων (παρώνυμα, παρήχηση). Τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάζονται αναλυτικά στην πορεία της εργασίας. Στο τέλος, με τη μορφή γραφημάτων, παρουσιάζεται η συχνότητα εμφάνισης σχημάτων ομοηχίας στις υπό ανάλυση παροιμίες.

Πίνακας συντομογραφιών

βλ. = βλέπε

τόμ. = τόμος

σελ. = σελίδα

κ.τ.λ. = και τα λοιπά

κ.ά. = και άλλα

χ.χ. = χωρίς χρονολογία

παρ. = παροιμία

Λ = λέξη

Λ^K = λέξη, κύριο όνομα

ΦΛ = φωνολογική λέξη

ΦΦ = φωνολογική φράση

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : Οι παροιμίες

1.1. Εισαγωγή

Με τις παροιμίες έχουν ασχοληθεί κατά καιρούς διάφοροι μελετητές και έχουν εκδοθεί σχετικά βιβλία. Από τους σύγχρονους, ο πρώτος που πραγματεύτηκε το θέμα «παροιμία» είναι ο πατέρας και θεμελιωτής της Λαογραφίας στην Ελλάδα, ο Νικόλαος Πολίτης (Κολέτσος, 2009).

Σήμερα, όπως και παλαιότερα άλλωστε, χρησιμοποιούμε τις παροιμίες στον γραπτό και κυρίως προφορικό μας λόγο για να εκφράσουμε βιώματα και εμπειρίες της ζωής μας. Με σύντομες φράσεις επιχειρούμε να δώσουμε συμπυκνωμένα νοήματα. Συνδεδεμένες πάντα με τον διδακτικό τους ρόλο, οι παροιμίες αποτελούν σπουδαία μνημεία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς (Γκρέκα – Τσιλαλή, 2012).

Πολλοί ορισμοί δόθηκαν για την παροιμία. Ωστόσο, στην παρούσα εργασία θα εμμείνουμε στην ετυμολογία της λέξης και στον ορισμό που έδωσε ο καθηγητής της Λαογραφίας κ. Μιχάλης Μερακλής, ο οποίος τη διαχωρίζει από δύο άλλα παρεμφερή είδη λόγου.

1.2. Ορισμοί

Η παροιμία, σύμφωνα με τον Ησύχιο τον Αλεξανδρινό (5^{ος} αι. μ.Χ.), είναι μια λέξη σύνθετη. Αποτελείται από τις λέξεις *παρά* (= κοντά) και *οίμος*, που σημαίνει δρόμος. Είναι δηλαδή μια φράση που βασίζεται στη μεταφορά και δεν ακολουθεί την πεπατημένη.

Οι παροιμίες είναι σύντομες περιεκτικές φράσεις τις οποίες χρησιμοποιούμε κυρίως για να «ζωντανέψουμε» τον λόγο μας, να τον κάνουμε πιο ευχάριστο και να

δώσουμε έμφαση σε αυτά που λέμε. Αποτελούν λαϊκό δημιούργημα με διαχρονική αξία, γι' αυτό και μέχρι σήμερα εντάσσονται συχνά στην ομιλία μας (Αναγνωστοπούλου & Γκέσουρα, 2007).

Το Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Γεωργίου Μπαμπινιώτη δίνει έναν ελαφρώς εκτενέστερο ορισμό της: «Σύντομο λαϊκό απόφθεγμα (έμμετρο ή πεζό) που εκφράζει αλληγορικά ή σκωπτικά μια αλήθεια και που αποτελεί προϊόν μακρόχρονης πείρας και λέγεται για να παραδειγματίσει, να διδάξει ή να σχολιάσει μια κατάσταση».

Απ' την άλλη, ο Μερakλής υποστηρίζει πως «οι παροιμίες είναι μια ειδική μορφή λόγου που έπαιρναν οι παρατηρήσεις, τις οποίες έκαναν σε άλλους καιρούς οι άνθρωποι για την κοινωνία τους, για τις μεταξύ τους σχέσεις» (Μερakλής, 2012:9). Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο να διαχωρίσουμε τις παροιμίες από δύο άλλα είδη λαϊκού λόγου, με τα οποία πολλοί τα συγχέουν, τα γνωμικά και τις παροιμιακές εκφράσεις.

Σύμφωνα πάντα με τον Μερakλή: «Για να έχουμε μια παροιμία είναι απαραίτητο να υπάρχουν δύο προϋποθέσεις: το νόημά της να αποδίδεται με μιαν εικόνα και το περιεχόμενο της εικόνας να μεταφέρεται από αυτό, στο οποίο φαίνεται ότι κυριολεκτεί σε κάτι άλλο» (Μερakλής, 2012:10). Συνεχίζοντας τον διαχωρισμό της παροιμίας από το γνωμικό και την παροιμιακή έκφραση ο Μερakλής συνεχίζει: « Στο γνωμικό δεν υπάρχει εικόνα. Και δεν υπάρχει προπάντων μεταφορά. Η καθαρά λογική διατύπωση του νοήματος – όχι η εικονική-ποιητική – είναι αυτό που το χαρακτηρίζει, όπως επίσης το χαρακτηρίζει καίρια το γεγονός ότι λέγεται κυριολεκτικά», όπως για παράδειγμα το γνωμικό ο καλός καλό δεν έχει, στο οποίο δεν περιγράφεται καμιά εικόνα και το οποίο αναφέρεται κυριολεκτικά και αποκλειστικά στον καλό άνθρωπο, χωρίς να υπονοεί κάτι πέρα από τα λεγόμενά του. Απ' την άλλη «Η παροιμιακή έκφραση είναι ένας ονοματικός ή επιρρηματικός προσδιορισμός ενός όρου της προτάσεως: του υποκειμένου της ή του ρήματός της. Ο προσδιορισμός αυτός διατυπώνεται πάντοτε εικονικά... Συνδεδεμένο με το στοιχείο της εικόνας είναι το στοιχείο της μεταφοράς» (Μερakλής, 2012:11-12).

1.3. Γενικά χαρακτηριστικά

Τις παροιμίες τις συναντά κανείς σε όλους τους λαούς και δεν αποτελούν αποκλειστικό χαρακτηριστικό ορισμένων μόνο λαών, γεωγραφικών τόπων ή γλωσσών. Οι παροιμίες δεν αποτελούν ένα τοπικό φαινόμενο, αλλά συναντώνται σε όλους τους λαούς, ανεξαρτήτως της γεωγραφικής τους θέσης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι μεγάλος αριθμός παροιμιών παρουσιάζει ομοιότητες μεταξύ διαφόρων λαών, ακόμα και μεταξύ λαών, οι οποίοι ιστορικά ή ακόμη και γεωγραφικά πολλές φορές δεν έχουν έρθει σε επαφή. Αυτό συμβαίνει διότι τα μηνύματα των παροιμιών αναγνωρίζονται από όλους τους λαούς ως απόλυτες αλήθειες, δεδομένου ότι δεν εκφράζουν προσωπικά βιώματα αλλά γενικής αποδοχής ιδέες και αλήθειες (Δήμου, 2014).

Οι παροιμίες κλείνουν μέσα τους την εμπειρία και τη σοφία ενός λαού και αντικατοπτρίζουν την ταυτότητά του. Συνήθως ο δημιουργός τους παραμένει άγνωστος. Σπάνια αναφέρεται πραγματικό ή φανταστικό πρόσωπο (Σμυρνωτάκης & Σηφάκης, 2008).

Αν και ιδιαίτερα εύχρηστες στην καθημερινή επικοινωνία, λόγω της σύντομης και συνοπτικής διατύπωσής τους, οι παροιμίες μετασχηματίζουν τις προσωπικές εμπειρίες σε αφηγηματικό υλικό με αρκετά σύνθετο τρόπο. Αυτό φαίνεται και από την εξέταση ενός ιδιαίτερου χαρακτηριστικού τους: της αντιφατικότητάς τους (Καπλάνογλου, Γ. & Καπλάνογλου, Μ., 2012).

Ο Μ. Γ. Μερακλής γράφει ότι οι παροιμίες «λένε ναι και όχι στο ίδιο πράγμα, είναι αισιόδοξες και απαισιόδοξες, σοβαρές και ειρωνικές, πιστές και άπιστες, αντανακλώντας έτσι την ίδια την αντιφατικότητα μιας δύσκολης ανθρώπινης εποχής, - ίσως και της ανθρώπινης ζωής κάθε εποχής» (Μερακλής, 2012:24).

Οι παροιμίες διακρίνονται για την πειστικότητά τους, την καθαρότητα και την κομψότητα της έκφρασης (Μπαλτάς, 2007). Αναζητώντας κάποια χαρακτηριστικά τους που τις διαφοροποιούν από τις άλλες γλωσσικές εκφράσεις, επισημαίνουμε τα εξής βασικά:

- Ο τρόπος με τον οποίο εκφράζουν την κουλτούρα ενός λαού είναι σύντομος, περιεκτικός και συνήθως έχει διδακτικό χαρακτήρα.
- Έχουν συχνά αστεία διάθεση.
- Διατυπώνονται με μεταφορικό τρόπο.
- Συνηθέστατα υπάρχει σ' αυτές ρυθμός και μέτρο καθώς και διάφορα άλλα σχήματα λόγου (Παπαϊωάννου – Σπυρούλια, 2010).

Όποιος λοιπόν αναζητά να μάθει τον τρόπο σκέψης ενός λαού, θα πρέπει να μελετήσει τις παροιμίες του. Η καλή παροιμία πρέπει να είναι σύντομη, σαφής, ευκολομνημόνευτη και να περιέχει ένα ηθικό δίδαγμα. Επιπλέον, μια παροιμία είναι επιτυχημένη αν περιέχει σχήματα ομοηχίας καθώς και διάφορα άλλα σχήματα λόγου. Ειδικά τα σχήματα ομοηχίας που θα μας απασχολήσουν στην παρούσα εργασία διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εύκολη απομνημόνευσή τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : Σχήματα Ομοηχίας

2.1. Ολική Ομοηχία

Προκειμένου να οριοθετήσουμε τα σχήματα ομοηχίας θα βασιστούμε αποκλειστικά στο μελέτημα των Νάκα, Μαγουλά και Καποθανάση (2010) και θα υιοθετήσουμε την άποψή τους πως η ομοηχία εστιάζει στην ομοιότητα ως προς τον ήχο των λέξεων, την ακουστική δηλαδή έννοια του σημαίνοντος.

Η ομοηχία των λέξεων διακρίνεται σε ετυμολογική και σε μη ετυμολογική. Η πρώτη είναι προβλέψιμη και αιτιώδης, λόγω κοινής ετυμολογικής προέλευσης των συγκρινόμενων μονάδων. Αντιθέτως, η μη ετυμολογική ομοηχία δεν οφείλεται σε ετυμολογική συγγένεια, είναι συμπτωματική και συνεπάγεται την ετεροσημία, τη διαφορά δηλαδή σημασίας.

Τα δύο είδη ομοηχίας διακρίνονται με τη σειρά τους σε ολική και σε μερική. Το πρώτο είδος αναφέρεται στη φωνητική ταύτιση, όπου δύο λέξεις (ή μονάδες μεγαλύτερες από τη λέξη) έχουν τα ίδια φωνήματα με την ίδια πραγμάτωση και με την ίδια σειρά, έχοντας όμως και τον λεξικό τόνο στην ίδια θέση.

Με τον όρο ‘μερική ομοηχία’ χαρακτηρίζονται δύο μονάδες που παρουσιάζουν φωνητική ομοιότητα, χωρίς όμως να ταυτίζονται.

Σειρά έχει η διαφοροποίηση της ολικής ομοηχίας σε «απόλυτη» και «μη απόλυτη». Η πρώτη, αναφέρεται ρητά σε λέξεις και προϋποθέτει πέρα από τη φωνητική ταύτιση, την ομογραφία, τη μορφοσυντακτική ταύτιση (σε περίπτωση που οι λέξεις ανήκουν στο ίδιο μέρος του λόγου) και την ομοτυπία. Για να υπάρξει η τελευταία θα πρέπει οι λέξεις να ανήκουν στο ίδιο κλιτικό παράδειγμα και οι τύποι τους να συμπίπτουν απόλυτα ως προς το γένος, τον αριθμό και την πτώση (Νάκας, Μαγουλά & Καποθανάση, 2010).

2.2. Μερική Ομοηχία

Απ' την άλλη, η «μερική ομοηχία» περιλαμβάνει τα «τονικά ελάχιστα ζεύγη», τα οποία εμπεριέχουν τους ίδιους φθόγγους, με την ίδια σειρά και διακρίνονται μόνο από την παρουσία/απουσία τόνου ή από τη διαφορετική του θέση. Στο ίδιο επίπεδο, αυτό της «μερικής ομοηχίας» πάντα με φθίνουσα πορεία, ανήκει και η κατηγορία των «ελάχιστων ζευγαριών», δηλαδή λέξεις που έχουν διαφορετική σημασία, τα ίδια φωνήματα με την ίδια σειρά και τον λεξικό τόνο στην ίδια θέση. Αυτό που τα διαφοροποιεί είναι μόνο ένα φώνημα. Στη γλώσσα μας πραγματώνονται με δύο μορφές: α) αυτή κατά την οποία δύο φθόγγοι εναλλάσσονται στο ίδιο φωνητικό περιβάλλον και β) αυτή κατά την οποία καθοριστικός παράγοντας του ελάχιστου ζεύγους είναι η παρουσία / απουσία ενός φθόγγου (Νάκας, et al).

Συνεχίζοντας τη φθίνουσα πορεία, στο σημείο αυτό θα κάνουμε λόγο για τα παρώνυμα. Αν και μέχρι σήμερα παραμένει προβληματική η χρήση του όρου παρώνυμο (εκτός και αν αυτός αντικατασταθεί από τον αδόκιμο όρο ομοιόηχο), θα τολμήσουμε να κάνουμε μια μικρή αναφορά σ' αυτό, ορίζοντάς το ως εξής: το ενδιάμεσο επίπεδο της μερικής ομοηχίας, στο οποίο συναντάμε λέξεις που έχουν περίπου όμοια προφορά, που ομοηχούν δηλαδή σε ένα μεγάλο τεμάχιο. Αν μάλιστα αυτό συμβαίνει στο ληκτικό τεμάχιο των λέξεων, τότε κάνουμε λόγο για ληκτικά παρώνυμα.

Στο κατώτερο επίπεδο της ομοηχίας βρίσκεται η παρήχηση, η επανάληψη δηλαδή του ίδιου φωνήματος, συμφώνου ή φωνήεντος, είτε κάποιου συνδυασμού τους (μιας συλλαβής) (Νάκας, et al).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : Τα προς εξέταση σχήματα λόγου

Η παρουσία των σχημάτων λόγου είναι πολύ συνηθισμένη στις παροιμίες . Στην παρούσα εργασία εντοπίστηκαν έξι σχήματα λόγου, τα οποία θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν επαναληπτικά με τα εξής κριτήρια:

- την επανάληψη του νοήματος (ταυτολογικές διπλότητες, συνωνυμικό σχήμα)
- την αυτούσια ή ελαφρώς παραλλαγμένη επανάληψη μιας λέξης ή φράσης (επαναφορά, επαναδίπλωση, επαναστροφή, κατ' άρσιν και θέσιν)
- την επανάληψη μεταξύ ομόρριζων λέξεων που ανήκουν στο ίδιο ή σε άλλο μέρος του λόγου (πολύπτωτο/πολυμορφικό - ετυμολογικό σχήμα)

3.1. Επαναφορά

Στο σχήμα της επαναφοράς επαναλαμβάνεται η ίδια λέξη ή φράση, με την οποία ξεκινάει μία πρόταση ή μία άλλη φράση, δύο ή περισσότερες φορές στην αρχή μιας επόμενης πρότασης ή φράσης (Τζάρτζανος, 2016). Η λέξη που επαναλαμβάνεται μπορεί να ανήκει σε οποιαδήποτε γραμματική κατηγορία.

3.2. Επαναδίπλωση

Επαναδίπλωση (κατά τον Νάκα) ή αλλιώς αναδίπλωση (σύμφωνα με τον Τζάρτζανο) είναι το σχήμα λόγου κατά το οποίο μία λέξη ή φράση επαναλαμβάνεται αμέσως μετά, για δεύτερη φορά έντονα στον ίδιο στίχο. Το αποτέλεσμα αυτού του σχήματος είναι να εκφέρεται ο λόγος με κάποιο πάθος (Τζάρτζανος, 2016).

3.3. Επαναστροφή

Σύμφωνα με τον Νάκα, κατά τη συντακτική επαναστροφή έχουμε «την άμεση επανάληψη μιας λεξικής μονάδας, σε ξεχωριστή προσωδιακή ενότητα εν είδει 'δεύτερης σκέψης', χάριν κάποιας πρόσθετης πληροφορίας ή διασάφησης ή οριοθέτησης της σημασίας της. Αποτέλεσμα αυτής της επανάληψης είναι η νέα πληροφορία να μπορεί ν' αποτελεί το υποτακτικό ή / και παρατακτικό εξάρτημα της επαναλαμβανόμενης λεξικής μονάδας»

3.4. Ετυμολογικό σχήμα – Πολύπτωτο/ πολυμορφικό

Ετυμολογικό σχήμα παρουσιάζεται όταν ετυμολογικά συγγενείς λέξεις βρίσκονται πολύ κοντά η μία στην άλλη. Κατά τον Νάκα (2017) στο ετυμολογικό σχήμα έχουμε «την επανάληψη της ίδιας ρίζας με τη συμπαράθεση λέξεων ετυμολογικώς συγγενών, αλλά που ανήκουν σε άλλο μέρος του λόγου». Για τον Τζάρτζανο και πολλούς άλλους μελετητές στην ευρύτερη κατηγορία του ετυμολογικού σχήματος εντάσσεται και το πολύπτωτο ή πολυμορφικό σχήμα (Νάκας, 2017).

Κατά την παρουσία του σχήματος αυτού έχουμε την επανάληψη της ίδιας αυτόνομης λεξικής μονάδας, αλλά σε άλλον τύπο. Τα επίθετα και τα ουσιαστικά αλλάζουν την πτώση τους, το γένος ή τον αριθμό τους, ενώ τα ρήματα αλλάζουν χρόνο, πρόσωπο, έγκλιση κ.τ.λ.

3.5. Κατ' άρσιν και θέσιν

Το σχήμα αυτό δημιουργείται όταν λέγεται τι δεν είναι κάτι ή τι δεν συμβαίνει και στον επόμενο στίχο λέγεται το τι τελικά είναι και τι συμβαίνει (Τζάρτζανος, 2016).

3.6. Συνωνυμικό σχήμα

Συνωνυμικό σχήμα ονομάζεται το σχήμα λόγου κατά το οποίο έχουμε επανάληψη του νοήματος μιας λέξης ή φράσης με τη χρήση μιας συνώνυμης λέξης ή φράσης που αποτελείται από συνώνυμες λέξεις. Συνωνυμική ταυτολογία (Νάκας, 2005) παρουσιάζεται στην περίπτωση αυτούσιας επανάληψης μιας φράσης στον ίδιο στίχο με αλλαγή του ενός όρου της φράσης με έναν συνώνυμο όρο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: Προηγούμενες μελέτες – έρευνες

Κάνοντας την απαραίτητη βιβλιογραφική ανασκόπηση, εντοπίσαμε τη μελέτη των Νάκα, Μαγουλά και Καποθανάση, η οποία είναι ίσως η μόνη η οποία ασχολήθηκε σφαιρικά με τα σχήματα ομοηχίας. Στο σημείο αυτό οφείλουμε να αναφέρουμε πως το μελέτημα αυτό αποτέλεσε τον βασικό οδηγό εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Τόσο οι παροιμίες, όσο και τα σχήματα λόγου έχουν απασχολήσει πολλούς μελετητές. Ενδεικτικά αναφέρω τον Αχιλλέα Τζάρτζανο και τον Θανάση Νάκα, που ασχολήθηκαν σε βάθος με τη μελέτη των σχημάτων λόγου, και τους Νικόλαο Πολίτη και Μιχάλη Μερακλή, τα ονόματα των οποίων είναι συνδεδεμένα με τις παροιμίες. Ωστόσο, ανατρέχοντας τη βιβλιογραφία, δεν βρήκαμε κάποια μελέτη ή κάποιο σύγγραμμα που να έχει ασχοληθεί με τα σχήματα ομοηχίας στις παροιμίες. Εντούτοις, εντοπίσαμε μία διπλωματική εργασία με τίτλο ‘Σχήματα ομοηχίας, αντίθεσης και λεξικής επανάληψης στο ποιητικό έργο της Μαρίας Πολυδούρη και του Κώστα Καρυωτάκη’ των Κυρίτση, Μεγαγιάννη και Τούντα.

Κεφάλαιο 5^ο : Σκοπός και μεθοδολογία

5.1.Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Κύριος σκοπός της παρούσας ερευνητικής μελέτης είναι η διερεύνηση της παρουσίας των σχημάτων ομοηχίας στις παροιμίες. Η υπόθεση της μελέτης είναι πως η παρουσία σχημάτων ομοηχίας στις παροιμίες είναι πολύ έντονη, όπως άλλωστε και η παρουσία γενικότερα των σχημάτων λόγου, κάτι που αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα των παροιμιών.

Για την επίτευξη του παραπάνω σκοπού τεθήκαν τα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα:

- - Σε τι βαθμό παρατηρείται η παρουσία σχημάτων ομοηχίας στις παροιμίες;
- - Ποια είναι η συχνότητα παρουσίας του καθενός σχήματος;
- - Ποια είδη ομοηχίας υπερτερούν σε παρουσία;

5.2. Μεθοδολογία της έρευνας

5.2.1. Δεδομένα

Για την εκπόνηση της συγκεκριμένης έρευνας, αρχικά, έπρεπε να επιλεγούν ορισμένες συλλογές παροιμιών, πάνω στις οποίες θα γινόταν η μελέτη. Οι συλλογές που επελέγησαν ανήκουν σε διάφορους συλλογείς (βλ. Βιβλιογραφία). Τέλος, εξετάστηκαν ορισμένα σχήματα λόγου στις παροιμίες που μελετήσαμε όσον αφορά την ομοηχία.

5.2.2. Ανάλυση μεθοδολογίας

Κριτήριο κατάταξης των παροιμιών αποτέλεσε ο εντοπισμός του ίδιου ζεύγους ομόηχων λέξεων. Έτσι, αφού γίνει η παρουσίαση των παροιμιών, ακολουθεί η ανάλυση του ζεύγους που ομοηχεί. Τέλος, σε αυτές τις παροιμίες προστίθεται και ένα σχόλιο για τα άλλα σχήματα λόγου που συναντάμε, τα οποία όπως προαναφέραμε σε άλλο σημείο της εργασίας, είναι κυρίως επαναληπτικά.

Αφού ολοκληρώθηκε η διαδικασία για το σύνολο των παροιμιών, έγινε καταμέτρηση του αριθμού εμφάνισης του κάθε σχήματος ομοηχίας χωριστά.

Τα αποτελέσματα της μέτρησης αναλυθήκαν σε σχέση με τον γενικό αριθμό των παροιμιών, ο οποίος ανέρχεται στις 243. Επίσης, έγινε σύγκριση μεταξύ του αριθμού εμφάνισης της καθεμιάς και εξήχθησαν τα συμπεράσματα σχετικά με το ποιο σχήμα ομοηχίας εμφανίζεται σε μεγαλύτερη συχνότητα και για το αν είναι τελικά έντονη η παρουσία των σχημάτων ομοηχίας στις παροιμίες. Τέλος, παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα της μελέτης με μορφή γραφημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο : Παρουσίαση και συμπεράσματα της έρευνας

6.1.1. Παροιμίες με ολική ομοηχία

Ἐν Αἰγίνῃ

δὲν ἐγίνῃ,

ἐν Ἑρμιόῃῃ

τελειώνῃ.

(Πολίτης, τόμ. Α, σ.87)

Στην παραπάνω παροιμία παρατηρούμε ότι οι λέξεις που ομοηχούν είναι οι εξής: <Αἰγίνῃ>- <ἐγίνῃ> [ejíni]. Πρόκειται για ολική, μη ετυμολογική, μη απόλυτη ομοηχία ανάμεσα στο κύριο όνομα Αἰγίνῃ και στο ρήμα ἐγίνῃ (Λ^K-Λ). Επίσης παρατηρούμε πως στην ίδια παροιμία οι λέξεις Ἑρμιόῃῃ- τελειώνῃ αποτελούν ληκτικά παρώνυμα. Επιπροσθέτως, εδώ παρατηρούμε μια επαναφορά (εν).

Σκότωσ' τον το Γιάννη κι ἀλειψ' τον μύζα να γιάνει.

(Γκρέκα – Τσιλαλή, σελ. 84)

Στη συγκεκριμένη παροιμία παρατηρείται το φαινόμενο της ολικής, μη ετυμολογικής, μη απόλυτης ομοηχίας ανάμεσα στο κύριο όνομα Γιάννη και στο ρήμα γιάνει (Λ^K-Λ). Οι λέξεις που ομοηχούν είναι οι εξής: <Γιάννη>- <γιάνει> [jáni].

«Καλότυχος ποὺ ζήση!»

ἔλεγ' ἡ Μαριὰ τοῦ Ζήση.

(Λουκάτος, σελ. 150, παρ. 500)

Σε αυτή την παροιμία παρατηρούμε ότι οι λέξεις που ομοηχούν είναι: <ζήση> - <Ζήση> [zísi]. Και εδώ έχουμε ολική, μη ετυμολογική, μη απόλυτη ομοηχία ανάμεσα στη λέξη ζήση και στο κύριο όνομα Ζήση (Λ-Λ^K).

Η ευχή μου να σε ζώνει γύρω-γύρω σαν τη ζώνη.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 325)

Στην ανωτέρω παροιμία παρατηρείται το φαινόμενο της ολικής, μη ετυμολογικής, μη απόλυτης ομοηχίας ανάμεσα στο ρήμα **ζώνει** και στο ουσιαστικό **ζώνη** (Λ-Λ) [zóni]. Οι δύο λέξεις που ομοηχούν χαρακτηρίζονται από ετεροσημία και ετερογραφία, ενώ συναντάμε τα ίδια φωνήματα με την ίδια πραγμάτωση και την ίδια σειρά, αλλά και με τον λεξικό τόνο στην ίδια θέση [zóni]. Επιπλέον, εδώ παρατηρείται μια διαβαθμιστική επαναδίπλωση (γύρω- γύρω).

Άλλαξε ο Καπαλιός και έβαλε την κάπ' αλλιώς.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 67)

Στη συγκεκριμένη παροιμία διακρίνουμε ολική, μη ετυμολογική, μη απόλυτη ομοηχία. Οι λέξεις στις οποίες την εντοπίζουμε είναι οι εξής: <**Καπαλιός**> - <**κάπ' αλλιώς**> [kapaɫiós] και χαρακτηρίζονται από ετερογραφία και ετεροσημία. Σε αυτή την παροιμία οι λέξεις που συνιστούν την ομοηχία είναι ένα κύριο όνομα (Καπαλιός) και μια φωνολογική φράση (κάπ' αλλιώς). Επομένως, εδώ έχουμε το σχήμα Λ^K- ΦΦ.

Οντέ είναι χοχλιοί πολλοί,

θα πέσει φτώχεια και πολλή.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 526)

Στην παραπάνω παροιμία διακρίνουμε ολική, ετυμολογική, μη απόλυτη ομοηχία στις λέξεις <**πολλοί**> - <**πολλή**> [polí]. Πρόκειται για δύο επίθετα διαφορετικού γένους και αριθμού (Λ-Λ). Συναντάμε τα ίδια φωνήματα με την ίδια πραγμάτωση, την ίδια σειρά, με τον λεξικό τόνο στην ίδια θέση αλλά με διαφορετική γραφή (ετερογραφία).

Ποιος αγοράζει και πουλεί, απηδάει σαν το πουλί.

(Καυγάλης, σελ. 330, παρ. 173)

Ένα ακόμα παράδειγμα ολικής, μη ετυμολογικής, μη απόλυτης ομοηχίας δίνεται στην παραπάνω παροιμία. Οι λέξεις στις οποίες την εντοπίζουμε είναι οι εξής: <**πουλεί**>- <**πουλί**> [puɫí] και χαρακτηρίζονται από ετεροσημία και ετερογραφία. Στην πρώτη

περίπτωση έχουμε να κάνουμε με ένα ρήμα, ενώ στη δεύτερη με ένα ουσιαστικό (Λ-Λ).

Τέλος, παρατηρούμε μια λεξική αντίθεση (*αγοράζει – πουλεί*) και μια παρομοίωση (*σαν το πουλί*).

*Γούλα τὰ παλιοσόχακα
κι οἱ χαλασμένοι τοῖχοι
ἔγινε ἡ περίσταση
κι ἠῦραν κι αὐτὰ τὴν τύχη.
(Κοντός,σελ.166, παρ. 722)*

Μια ακόμα περίπτωση ολικής, μη ετυμολογικής, μη απόλυτης ομοηχίας συναντάμε στο παραπάνω παράδειγμα. Συγκεκριμένα, οι λέξεις < **τοῖχοι** > - < **τύχη** > [τίτσι]συνιστούν ένα ζευγάρι μη απόλυτης ομοηχίας, στην οποία συναντάμε τα ίδια φωνήματα με την ίδια σειρά και τον λεξικό τόνο στην ίδια θέση. Και οι δύο λέξεις αποτελούν ουσιαστικά, ανήκουν δηλαδή στο ίδιο μέρος του λόγου, απαντώνται όμως σε διαφορετικό αριθμό, διαφορετικό γένος και πτώση. Χαρακτηρίζονται τέλος από ετερογραφία.

*Φίλε, φύλαξε το φίλο από το γυναικείο φύλο!!
(Σμυρνωτάκης & Σηφάκης, σελ. 642)*

Στην παρούσα παροιμία διακρίνουμε ολική, μη ετυμολογική, μη απόλυτη ομοηχία ανάμεσα στις λέξεις < **φίλο** > - < **φύλο** > [fίlo]. Πρόκειται για δύο προσηγορικά διαφορετικού γένους, ίδιας πτώσης και ίδιου αριθμού (Λ-Λ) ενώ συναντάμε τα ίδια φωνήματα με την ίδια σειρά και τον λεξικό τόνο στην ίδια θέση.

Επιπλέον, παρατηρείται το πολύπτωτο σχήμα (*φίλε – φίλο*).

6.1.2. Παροιμίες με ολική ομοηχία στο ίδιο ζεύγος λέξεων

*Μη σε μέλλει, τρώγε μέλι.
(Καψάλης, σελ. 254, παρ. 221)*

Μήτε μέλισσα, μήτε μέλι, και για τούτο δεν τον μέλλει

(Καυάλης, σελ. 254, παρ. 235)

Στις παροιμίες αυτές παρατηρούμε ότι οι λέξεις <μέλλει> [méli]/ <μέλι> [méli] που χαρακτηρίζονται από ετερογραφία, συνιστούν ολική, μη ετυμολογική, μη απόλυτη ομοηχία. Πρόκειται για δύο λέξεις που ανήκουν σε διαφορετικά μέρη του λόγου, ένα ρήμα και ένα ουσιαστικό (Λ-Λ).

Αξίζει εδώ να αναφέρουμε το ετυμολογικό σχήμα που συναντάμε (μέλισσα- μέλι) και μια επαναφορά (μήτε-μήτε) στη δεύτερη παροιμία.

6.2. Παροιμίες με μερική ομοηχία

6.2.1 Τονικά ελάχιστα ζεύγη

Έχει κι ο κόκορας γενιά, και η χελώνα γένια.

(Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη – Γκέσουρα, σελ. 91, παρ.605)

Τέλειωσε το «Ζήτω» κι άρχισε το «Ζητώ».

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 105)

Η γουῶλα άδειάζει γουῶλα.

(Πολίτης, τόμ. Β., σελ. 153, παρ. 2)

Στις παραπάνω τρεις παροιμίες είναι έκδηλη η εναλλαγή του λεξικού τόνου. Σε όλα τα παραδείγματα η σειρά των φωνημάτων παραμένει ίδια.

Επίσης, στην παροιμία των Σμυρνιωτάκη & Σηφάκη εντοπίζουμε μια λεξική αντίθεση ανάμεσα στα ρήματα τέλειωσε – άρχισε.

6.2.2.1. Εναλλαγή φθόγγου

ι. μεταξύ χειλικών π/β/φ

Αύτοῦ π' ἔμαθες και πᾶς,

τὸ κεφαλάκι σου θὰ φᾶς.

(Βενιζέλος, σελ. 16, παρ. 93)

Στην ανωτέρω παροιμία παρατηρούμε το φαινόμενο της μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας με εναλλαγή φθόγγων για άλλη μια φορά και συγκεκριμένα ανάμεσα στις λέξεις <πᾶς> [rás] / <φᾶς>[fás]. Στο ελάχιστο αυτό ζεύγος εναλλάσσονται τα σύμφωνα [p] – [f], τα οποία βρίσκονται στην αρχική θέση των ρημάτων (Λ-Λ).

*Σφάζει ο γείτονας το βόδι,
κράταγε κι εσύ το πόδι.*

(Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη – Γκέσουρα, σελ. 151, παρ. 958)

Μία ακόμα περίπτωση μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας εμφανίζεται στην παραπάνω παροιμία. Συγκεκριμένα, οι λέξεις <βόδι> [νόδι] / <πόδι> [ρόδι] συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων. Συγκεκριμένα, εναλλάσσονται τα σύμφωνα [v] – [p], τα οποία εντοπίζονται στην αρχική θέση των δύο προσηγορικών (Λ-Λ). Αξίζει εδώ να σημειώσουμε πως τα δύο ουσιαστικά συμπίπτουν ως προς τον αριθμό, την πτώση και το γένος .

*Χωρίς του Θεού βουλή,
ούτε στο βρόχι το πουλί.*

(Καυγάλης, σελ. 400, παρ. 74)

Στην ανωτέρω παροιμία παρατηρούμε το φαινόμενο της μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας με εναλλαγή φθόγγων για άλλη μια φορά και συγκεκριμένα ανάμεσα στις λέξεις <βουλή> [vulí] / <πουλί> [pulí]. Στο ελάχιστο αυτό ζεύγος εναλλάσσονται τα σύμφωνα [v] – [p], τα οποία βρίσκονται στην αρχική θέση των προσηγορικών (Λ-Λ).

*Ο χρόνος είναι στρογγυλός και όλο κύκλο φέρνει
κι έχει το συνήθειο ν' αφήνει και να παίρνει.*

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 671)

Η ανωτέρω παροιμία αποτελεί ένα ακόμα παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <φέρνει > [féɲi] / <παίρνει> [péɲi] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στην αρχική θέση των ρημάτων και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [f] – [p].

ii. μεταξύ ουρανικών κ/γ/χ

*Ἔχε τά πόδια σου ζεστά,
την κεφαλή σου κρύα
καί τό στομάχι ἀδειανό,
γιατροῦ δεν ἔχεις χρεία.*
(Στρατής, σελ. 13)

Στην ανωτέρω παροιμία παρατηρούμε το φαινόμενο της μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας με εναλλαγή φθόγγων για άλλη μια φορά και συγκεκριμένα ανάμεσα στις λέξεις <κρύα> [kɾía] / <χρεία> [xɾía]. Στο ελάχιστο αυτό ζεύγος εναλλάσσονται τα σύμφωνα [k] – [x], τα οποία βρίσκονται στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ). Επιπλέον, εντοπίζουμε μία λεξική αντίθεση ανάμεσα στα επίθετα *κρύα* – *ζεστά*.

*Χέσ'κι ού Λάζους στην κριβάτα
κι' ἔκανι σκατὰ γριβάτα!*
(Σαλαμάγκας, σελ. 119, παρ. 6)

Ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων συναντάμε και στην πιο πάνω παροιμία. Συγκεκριμένα, οι λέξεις στις οποίες εντοπίζεται η εναλλαγή των συμφώνων [k] – [ɣ] είναι : <κριβάτα> [kriváta] / <γριβάτα> [ɣriváta]. Οι δύο λέξεις ανήκουν στο ίδιο μέρος του λόγου (ουσιαστικά), απαντώνται στην ίδια πτώση, τον ίδιο αριθμό και το ίδιο γένος (Λ-Λ).

Επιπλέον, εδώ βλέπουμε να εμφανίζεται το συνωνυμικό σχήμα (*χέσ' - ἔκανι σκατὰ*).

*Ἔλα τὸ γῆρο,
νὰ μαδήσωμε τὸ χοῖρο.*
(Πολίτης, τόμ. Β., σελ. 215, παρ. 2)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν στη συγκεκριμένη παροιμία είναι: <γῆρο> [jíro] / <χοῖρο> [çíro]. Πρόκειται για δύο λέξεις που ανήκουν στο ίδιο μέρος του λόγου (ουσιαστικά). Η εναλλαγή των συμφώνων [j] – [ç] σημειώνεται στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ).

Μπρος στα κάλλη, τ' είν' το χάλι;
(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 270)

Και εδώ συναντάμε ένα παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <κάλλη > [káli] / <χάλι> [xáli] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στην αρχική τους θέση και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [k] – [x]. Η λέξη <κάλλη> βρίσκεται στον πληθυντικό αριθμό ενώ η λέξη <χάλι> στον ενικό.

Όσοι φοροῦν μαχαίρι, δεν εἶναι μαγέροι.
(Τζαφερόπουλος, σελ. 161)

Η προηγηθείσα παροιμία περιέχει ένα ακόμα ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων στη μεσαία θέση των λέξεων (Λ-Λ). Τα σύμφωνα που εναλλάσσονται είναι τα [ç]- [j] και βρίσκονται το μεν πρώτο στη λέξη <μαχαίρι> [maçéři] , στη δε δεύτερη στη λέξη <μαγέροι> [majéři]. Τα δύο ουσιαστικά βρίσκονται σε διαφορετικό γένος, αριθμό και πτώση.

Γάμος στα γέρατα ή σταυρός ή κέρατα.
(Καυάλης, σελ. 148, παρ. 14)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν στη συγκεκριμένη παροιμία είναι: <γέρατα> [jérata] / <κέρατα> [cérata]. Πρόκειται για δύο ουσιαστικά (Λ-Λ) και η εναλλαγή των συμφώνων [j] – [c] σημειώνεται στην αρχική θέση των λέξεων .

*Γιώργον είχα, Γιώργον πήρα, κι' αν χηρέψω,
πάλι Γιώργο θα γυρέψω.*
(Καυάλης, σελ. 153, παρ. 119)

Και σε αυτό το παράδειγμα συναντάμε ένα ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων στις λέξεις <χηρέψω> [çirépsɔ] / <γυρέψω> [jirépsɔ]. Είναι έκδηλη η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στις δύο λέξεις (Λ-Λ) και συγκεκριμένα η εναλλαγή των συμφώνων εντοπίζεται στην αρχική θέση των λέξεων [ç] – [j].

Στην παρούσα παροιμία παρατηρούμε επιπροσθέτως μια συνωνυμική ταυτολογία (Γιώργον είχα – Γιώργον πήρα) σε συνδυασμό με το πολύπτωτο σχήμα (Γιώργον - Γιώργο).

iii. μεταξύ οδοντικών τ/δ/θ

Όποιος γυρεύει το τρουλλί,

δέν τρώει θρουλί.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 104)

Η ανωτέρω παροιμία αποτελεί ένα ακόμα παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <τρουλλί> [trulí] / <θρουλί> [θrulí] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στην αρχική θέση των ουσιαστικών και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [t] – [θ].

iv. μεταξύ ανόμοιων αρθρωτικά φθόγγων

Όταν ο εργάτης πληρώνεται στον τόπο,

αναπαύεται από τον κόπο.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 72)

Στην παραπάνω παροιμία οι λέξεις <τόπο>[τόρο]/ <κόπο> [κόρο] αποτελούν ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων. Οι φθόγγοι που εναλλάσσονται είναι οι [t]- [k] και βρίσκονται στην αρχική θέση των δύο ουσιαστικών (Λ-Λ).

Ο λωλός κουδούνια εφόρει

κι αν τα εφόρει ποιος τα εθώρει.

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 59)

Στο παρόν παράδειγμα οι λέξεις που ομοηχούν είναι : <εφόρει> [efóri] / <εθώρει> [eθóri]. Παρατηρούμε μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα σε δύο ρήματα (Λ-Λ). Στο συγκεκριμένο ελάχιστο ζεύγος εναλλάσσονται δύο σύμφωνα [f]- [θ] στη μεσαία θέση.

Επίσης, σημειώνεται μια συντακτική επαναστροφή (εφόρει).

Απ' τ' αλώνια, στα σαλόνια.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 102)

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει και αυτή η παροιμία, μιας και η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία σημειώνεται ανάμεσα με μια φωνολογική λέξη (τ' αλώνια) και μια λέξη (σαλόνια). Συγκεκριμένα, στο ελάχιστο ζεύγος <τ' αλώνια> [talónja] / <σαλόνια> [salónja] εναλλάσσονται οι φθόγγοι [t]- [s], οι οποίοι βρίσκονται στην αρχική θέση των λέξεων (ΦΛ-Λ).

Πότε μίλα, πότε φίλα.

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 93)

Άλλο ένα παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας συναντάμε στην παραπάνω παροιμία. Το ελάχιστο ζεύγος που ομοηχεί είναι : <μίλα> [míla] / <φίλα> [fíla]. Διακρίνουμε εναλλαγή συμφώνου [m] – [f] στην πρώτη θέση των δύο λέξεων (Λ-Λ), οι οποίες ανήκουν στην ίδια μορφοσυντακτική δομή και αποτελούν ρήματα.

Στο σημείο αυτό άξια αναφοράς είναι η επαναφορά του *πότε*.

Πότε μήλα πότε φύλλα.

(Φωτιάδου, σελ. 14)

Μια ακόμα περίπτωση μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας παρατηρούμε στη συγκεκριμένη παροιμία. Οι λέξεις <μήλα> [míla] / <φύλλα> [fíla] συνιστούν ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση οι φθόγγοι που εναλλάσσονται είναι τα σύμφωνα [m]- [f] στην πρώτη θέση των λέξεων (Λ-Λ). Εδώ αξίζει να σημειωθεί πως οι δύο λέξεις ανήκουν στο ίδιο μέρος του λόγου (ουσιαστικά), βρίσκονται στον ίδιο αριθμό, την ίδια πτώση και το ίδιο γένος.

Και σε αυτή την παροιμία εντοπίζουμε την επαναφορά του *πότε*.

Κενέζομε τον ψύλλον και κάομε το ζύλον.

(Παροτίδης, σελ. 73)

Στην παρούσα παροιμία συναντάμε ένα ακόμα παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας με εναλλαγή φθόγγων (συμφώνων στην περίπτωση αυτή) μεταξύ των λέξεων: <ψύλλον> [psílon] / <ξύλον> [ksílon]. Η εναλλαγή των φθόγγων εντοπίζεται στην πρώτη θέση των ουσιαστικών (Λ-Λ) και πρόκειται για τα σύμφωνα [p] –[k].

*Τυρί κι αλεύρι λείπουνε, τσουκάλι και **κουτάλα**,
μα γω λαζάνια σούκανα να φας εσύ **και τ' άλλα**.*

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 107)

Στην ανωτέρω παροιμία παρατηρούμε το φαινόμενο της μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας με εναλλαγή φθόγγων για άλλη μια φορά και συγκεκριμένα ανάμεσα στη λέξη <κουτάλα> [kutála] και τη φωνολογική λέξη <και τ' άλλα> [cetála] (Λ-ΦΛ). Τα φωνήεντα που εναλλάσσονται είναι τα [u] – [e] και βρίσκονται στη μεσαία θέση των υπό μελέτη λέξεων.

*Φίλος το φίλο **έκραζε** κι ο νοικοκύρης **έβραζε**.*

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 118)

Στην παρούσα παροιμία άξιες παρατήρησης είναι οι λέξεις <έκραζε> / [ékraze] <έβραζε> [énraze], μιας και αυτές αποτελούν ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων στην μερική, μη ετυμολογική ομοηχία. Τα σύμφωνα που εναλλάσσονται είναι τα [k] – [v] και βρίσκονται στη μεσαία θέση των λέξεων (Λ-Λ). Τέλος, σε αυτή την παροιμία παρατηρούμε το πολύπλοκο σχήμα (φίλος- φίλο).

*Ώ 'Αθήνα, πρώτη **χώρα**,
τί γαιδάρους τρέφεις **τώρα!***

(Πολίτης, τόμ. Α, σελ. 86)

Συνεχίζοντας τη μελέτη μας στα σχήματα ομοηχίας, παρατηρούμε στο παραπάνω παράδειγμα ένα ακόμα ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων και συγκεκριμένα των συμφώνων [x] – [t] στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ). Εδώ η εναλλαγή γίνεται ανάμεσα στις λέξεις <χώρα> [xóra] / <τώρα> [tóra].

Άλλο να το πεις κι άλλο να το δεις.

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 147)

Στην παροιμία αυτή περιέχεται ένα ακόμα σχήμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <πεις> [pís] / <δεις> [dís] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στην αρχική θέση των λέξεων και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [p] – [δ].

Αξίζει τέλος να επισημάνουμε μια επαναφορά της λέξης *άλλο*.

Το αίμα νερό δεν γίνεται και αν γενεί δεν πίνεται.

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 177)

Και σε αυτό το παράδειγμα συναντάμε ένα ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων στις λέξεις <γίνεται> [jínete] / <πίνεται> [pínete]. Είναι έκδηλη η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στα δύο ρήματα (Λ-Λ) και συγκεκριμένα η εναλλαγή των συμφώνων εντοπίζεται στην πρώτη θέση των λέξεων [j] – [p]

Του κακού κι αν κάνεις χάρη σε κακό θε να την πάρει.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 363)

Στο παρόν παράδειγμα οι λέξεις που ομοηχούν είναι : <χάρη> [xáři] / <πάρει> [pári]. Παρατηρούμε μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα σε ένα ουσιαστικό (χάρη) και ένα ρήμα (πάρει). Στο συγκεκριμένο ελάχιστο ζεύγος εναλλάσσονται δύο σύμφωνα [x]- [p] τα οποία βρίσκονται στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ).

Στην παρούσα παροιμία συναντάμε το πολύπτωτο σχήμα (*κακού - κακό*).

Άλλα ν'τ'άλλα

κι 'άλλο τής Παρασκευής τὸ γάλα!

(Λουκάτος, σελ. 99, παρ. 337)

Στην παρούσα παροιμία εντοπίζουμε ένα ακόμα ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων, και συγκεκριμένα των συμφώνων [t] – [γ] στην πρώτη θέση των λέξεων.

Στην πρώτη περίπτωση έχουμε μια φωνολογική λέξη, ενώ στη δεύτερη μια λέξη (ΦΛ-Λ). Ο εντοπισμός της εναλλαγής των φθόγγων γίνεται στις λέξεις < **τᾶλλα** > / [tála] < **γάλα** > [γάλα].

Τέλος, λόγω του πολυμορφικού σχήματος (*ἄλλα - ἄλλο*) παρατηρείται μια χαλαρή επιφορά του κατηγορουμένου:

τᾶλλα εἶν ἄλλα και το γάλα τῆς Παρασκευῆς (εἶν) ἄλλο, όπου στη συνέχεια η επιφορά μετατρέπεται σε επαναφορά, μιας και το κατηγορούμενο τοποθετείται στην αρχή.

*Αχ! Και να ξαναγυρίζανε τα πρώτα τρία ζᾶλα
και να το ξαναβύζαινα της μάνας μου το γάλα!*
(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 294)

Στην ανωτέρω παροιμία παρατηρούμε το φαινόμενο της μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας με εναλλαγή φθόγγων για άλλη μια φορά και συγκεκριμένα ανάμεσα στις λέξεις < **ζᾶλα** > [zála] / < **γάλα** > [γάλα]. Στο ελάχιστο αυτό ζεύγος εναλλάσσονται τα σύμφωνα [z] – [γ], τα οποία βρίσκονται στην αρχική θέση των προσηγορικών (Λ-Λ). Όσον αφορά τα σχήματα λόγου, εδώ παρατηρούμε μια προθηματική επαναφορά του *ζανά* (*ξαναγυρίζανε – ξαναβύζαινα*).

*Ἀπὸ τὰ ψῆς τὸ δειλινὸ λείπ' ὁ ἄντρας μου στὸ μύλο
γιὰ πέτε μου, γειτόνισσες, νὰ παντρευτῶ ἢ νὰ μείνω;*
(Λουκάτος, σελ. 103, παρ. 352)

Ἄλλο ένα ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων συναντάμε στην παραπάνω παροιμία. Στις λέξεις < **μύλο** > [mílo] / < **μείνω** > [míno] οι φθόγγοι που εναλλάσσονται είναι οι [l] – [n] και εντοπίζονται στη μεσαία θέση των δύο λέξεων (Λ-Λ). Πρόκειται για ένα ουσιαστικό (**μύλο**) και ένα ρήμα (**μείνω**).

*Ἄλλο τὸ βόδι τοῦ παπᾶ
κι ἄλλο τὸ βόδι τοῦ πασᾶ.*
(Λουκάτος, σελ. 163, παρ. 539)

Στην παρούσα παροιμία εντοπίζουμε ένα ακόμα ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων, και συγκεκριμένα των συμφώνων [p] – [s] στη μεσαία θέση των λέξεων

Εδώ, οι λέξεις που ομοηχούν είναι οι εξής: < **παπᾶ** > / [papá] / < **πασᾶ** > [rasá] και έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή (Λ-Λ). Εδώ παρατηρούμε μια επαναφορά της φράσης *άλλο το βόδι του*.

*Κι αν είσαι και παπάς,
με την αράδα σου θα πας.*
(Γκρέκα – Τσιλαλή, σελ. 35)

Άλλο ένα ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων συναντάμε στην παραπάνω παροιμία. Στις λέξεις < **παπάς** > [papás] / < **θα πας** > [θapás] οι φθόγγοι που εναλλάσσονται είναι οι [p]- [θ] και εντοπίζονται στην αρχική θέση των λέξεων. Άξια παρατήρησης είναι εδώ η διαφορετική μορφοσυντακτική δομή των λέξεων που ομοηχούν, καθώς στην πρώτη περίπτωση έχουμε μια λέξη, ενώ στη δεύτερη μια φωνολογική λέξη (Λ-ΦΛ).

Τ' άσπρα κατεβάζουν τ' άστρα.
(Γκρέκα – Τσιλαλή, σελ. 12)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν στη συγκεκριμένη παροιμία είναι : < **άσπρα** > [áspra] / < **άστρα** > [ástra] (Λ-Λ). Η εναλλαγή φθόγγων εντοπίζεται στη μεσαία θέση αφενός του επιθέτου (άσπρα) και αφετέρου του ουσιαστικού (άστρα) και πρόκειται για τα σύμφωνα [p] – [t].

*Με τα ρούχα μου μαλώνω,
τα ξεσκιά και τα μπαλώνω .*
(Γκρέκα – Τσιλαλή, σελ. 47)

Στο παραπάνω παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας οι λέξεις < **μαλώνω** > [malóno] / < **μπαλώνω** > [balóno] συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων και τα σύμφωνα που εναλλάσσονται είναι τα [m] – [b] και βρίσκονται στην πρώτη θέση των ρημάτων (Λ-Λ).

Επίσης εντοπίζουμε μια λεξική αντίθεση ανάμεσα στα ρήματα *ξεσκιά- μπαλώνω*.

Αλλού τρως, αλλού πίνεις κι αλλού πας και το δίνεις.

(Γκρέκα – Τσιλαλή, σελ. 74)

Μια ακόμα περίπτωση μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας συναντάμε στην παραπάνω παροιμία. Συγκεκριμένα, οι λέξεις < **πίνεις** > [pínis] / < **δίνεις** > [dínis] συνιστούν ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων. Στην περίπτωση αυτή οι φθόγγοι που εναλλάσσονται είναι οι [p] – [d] και βρίσκονται στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ). Παρατηρείται εδώ μια επαναφορά του *αλλού*.

*Ο γέρος ή από **πέσιμο** ή από **χέσιμο**.*

(Γκρέκα – Τσιλαλή, σελ. 74)

Μία ακόμα περίπτωση μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας εμφανίζεται στην παραπάνω παροιμία. Συγκεκριμένα, οι λέξεις < **πέσιμο** > [pésimo] / < **χέσιμο** > [chésimo] συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων. Συγκεκριμένα, εναλλάσσονται τα σύμφωνα [p] - [ç] και εντοπίζονται στην αρχική θέση των προσηγορικών (Λ-Λ).

*Άλλα μοῦ λέν τά **χείλη** σου*

*κι ἄλλα μοῦ λέν οἱ **φίλοι** σου.*

(Παναγούλιας, σελ. 42, παρ. 139)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν στη συγκεκριμένη παροιμία είναι: < **χείλη** > [çíli] / < **φίλοι** > [fíli]. Πρόκειται για δύο προσηγορικά ίδιου αριθμού, ίδιας πτώσης, διαφορετικού όμως γένους. Η εναλλαγή των συμφώνων [ç] – [f] σημειώνεται στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ).

Επιπροσθέτως, εντοπίζουμε μία επαναφορά της φράσης *ἄλλα μοῦ λέν*.

*Αναβάστα, γριά, το **γέρο**, να τον έχουμε στο **θέρο**.*

(Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη – Γκέσουρα, σελ. 58, παρ. 404)

Και σε αυτό το παράδειγμα συναντάμε ένα ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων στις λέξεις < **γέρο** > [jéro] / < **θέρο** > [théro]. Είναι έκδηλη η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στα δύο ουσιαστικά (Λ-Λ) και συγκεκριμένα η εναλλαγή των συμφώνων εντοπίζεται στην πρώτη θέση των λέξεων [j] – [θ]. Επίσης παρατηρούμε το ετυμολογικό σχήμα στις λέξεις *γριά – γέρο*.

Έβγα έξω και πομπέψου,

έμπα μέσα και πορέψου.

(Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη – Γκέσουρα, σελ. 82, παρ. 552)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν στη συγκεκριμένη παροιμία είναι : < **πομπέψου**> [robépsu]/ < **πορέψου**> [porépsu]. Πρόκειται για δύο ρήματα, η διαφοροποίηση των οποίων συνίσταται μόνο στην εναλλαγή του συμφώνου [b] – [r] στη μεσαία θέση των δύο λέξεων (Λ-Λ).

Τέλος, στην παροιμία αυτή εντοπίζουμε δύο αντιθέσεις, μία τοπική ανάμεσα στα επιρρήματα *έξω- μέσα* και άλλη μία ανάμεσα στα ρήματα *έβγα – έμπα*.

Κι ο κουτσός με το 'να πόδι,

κούτσα κούτσα παεί στην πόλη.

(Γιαλούρης & Αναστασιάδης & Κόρμπος, σελ. 128)

Στο παραπάνω παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας οι λέξεις < **πόδι**> [ρόδι] / < **πόλη**> [ρόλι] συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων και τα σύμφωνα που εναλλάσσονται είναι τα [δ] – [l] και βρίσκονται στη μεσαία θέση των ουσιαστικών (Λ-Λ).

Αξίζει τέλος να αναφέρουμε μία επαναδίπλωση (*κούτσα κούτσα*) και το ετυμολογικό σχήμα (*κουτσός – κούτσα*) που εμφανίζονται σε αυτή την παροιμία.

Ας χαρεί η γούλα μου,

κι ας καεί η γούνα μου.

(Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη – Γκέσουρα, σελ. 180, παρ. 1133)

Άλλο ένα ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων συναντάμε στην παραπάνω παροιμία. Στις λέξεις < **γούλα**> [γύλα] / < **γούνα**> [γύνα] οι φθόγγοι που εναλλάσσονται είναι οι [l]– [n] και εντοπίζονται στη μεσαία θέση των λέξεων, οι οποίες έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή (Λ-Λ).

Το σχήμα λόγου που παρατηρούμε σε αυτή την παροιμία είναι η επαναφορά του *ας*.

Κι αυτοκράτορας να γίνεις,

πάλι Γιάννης θε να μείνεις.

(Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη – Γκέσουρα, σελ. 250, παρ. 1851)

Και σε αυτό το παράδειγμα συναντάμε ένα ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων στις λέξεις < γίνεις> [jínis] / < μείνεις> [mínis]. Είναι έκδηλη η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στα δύο ρήματα (Λ-Λ) και συγκεκριμένα η εναλλαγή των συμφώνων εντοπίζεται στην πρώτη θέση των λέξεων [j] – [m].

Όλοι είμαστε λωλοί,

ποιός όλιγο, ποιος πολύ.

(Στρατής, σελ. 25)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν στη συγκεκριμένη παροιμία είναι: < λωλοί> [lolí] / < πολύ> [polí]. Πρόκειται για δύο διαφορετικά μέρη του λόγου, αφενός ενός επιθέτου (λωλοί) και αφετέρου ενός ποσοτικού επιρρημάτος (πολύ). Η εναλλαγή των συμφώνων [p] – [l] σημειώνεται στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ). Τέλος, παρατηρούμε μία επαναφορά του *ποιος* και μια λεξική αντίθεση (*ολίγο - πολύ*).

Κί τὸν παρά

κὶ τὸν καρά.

(Σαλαμάγκας, σελ. 93, παρ. 2)

Στην παρούσα παροιμία εντοπίζουμε ένα ακόμα ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων, και συγκεκριμένα των συμφώνων [p] – [k] στην αρχική θέση των λέξεων. Εδώ, οι λέξεις που ομοηχούν είναι οι εξής: < παρά> / [paɾá] / < καρά> [kaɾá] και έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή (Λ-Λ).

Το σχήμα λόγου που εντοπίζουμε στην παρούσα παροιμία είναι μία επαναφορά (*κι τουν*).

Αν δεν έχεις παρά,

δεν έχεις και χαρά.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 665)

Στην παροιμία αυτή περιέχεται ένα ακόμα σχήμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <παρά> [paɾá] / <χαρά> [xaɾá] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στην αρχική θέση των λέξεων και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [p] – [x]. Αξίζει εδώ να σημειώσουμε πως οι ομόηχες λέξεις διαφοροποιούνται ως προς το γένος, μιας και το ουσιαστικό <παρά> είναι αρσενικό, ενώ το ουσιαστικό <χαρά> θηλυκό.

Παρατηρούμε τέλος την επαναφορά του *δεν έχεις*.

Τὰ θέλι κὶ γαλάτα κὶ μαλλάτα, κὶ τ' ἄρνιὰ θηλ' κά.

(Σαλαμάγκας, σελ. 61, παρ. 6)

Και σε αυτό το παράδειγμα συναντάμε ένα ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων στις λέξεις <γαλάτα> [γαλάτα] / <μαλλάτα> [maláta]. Είναι έκδηλη η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στις δύο λέξεις (Λ-Λ) και συγκεκριμένα η εναλλαγή των συμφώνων εντοπίζεται στην πρώτη θέση των λέξεων [ɣ] – [m].

Επιπλέον, παρατηρούμε μια διπλή επαναφορά του *τα* και του συμπλεκτικού συνδέσμου *και*.

Μὴ θωρεῖς τὴν ἄσκημὴ μου μούρη

μόνο τὸ καλὸ μου γούρι.

(Κοντός, σελ. 61, παρ. 209)

Στην παρούσα παροιμία άξιες παρατήρησης είναι οι λέξεις <μούρη> / [múri] <γούρι> [γúri], μιας και αυτές αποτελούν ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων στην μερική, μη ετυμολογική ομοηχία. Τα σύμφωνα που εναλλάσσονται είναι τα [m] – [ɣ] και βρίσκονται στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ). Άξιο παρατήρησης είναι επίσης το γεγονός ότι τα δύο προσηγορικά είναι διαφορετικού γένους (μούρη-θηλυκό, γούρι-ουδέτερο).

Τῆς ξενιτιάς τα σίδερα ὅποιος θα τα περάσει

σ' αὐτόν τον ψεύτικο ντουνιά γρήγορα θα γεράσει.

(Κοντός, σελ. 133, παρ. 536)

Στην παροιμία αυτή περιέχεται ένα ακόμα σχήμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <περάσει> [peɾási] / <γεράσει> [jeɾási] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στην αρχική θέση των ρημάτων και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [p] – [j].

Νὰ ζῆστε νὰ γεράσετε,

νὰ δῆτε νὰ γελάσετε.

(Πολίτης, τόμ. Β., σελ. 67, παρ. 44)

Άλλο ένα ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων συναντάμε στην παραπάνω παροιμία. Στις λέξεις <γεράσετε> [jeɾásete] / <γελάσετε> [jelásete] οι φθόγγοι που εναλλάσσονται είναι οι [ɾ]- [l] και εντοπίζονται στη μεσαία θέση των λέξεων, οι οποίες έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή (Λ-Λ).

Αξίζει τέλος να παρατηρήσουμε την επαναφορά του *να* (τέσσερις φορές).

Το πολλά το γέλος,

φέρ' κλαμίαν στο τέλος.

(Παροτίδης, σελ. 148)

Στην παραπάνω παροιμία οι λέξεις <γέλος>[jélos]/ <τέλος> [télos] αποτελούν ελάχιστα ζεύγη με εναλλαγή φθόγγων. Οι φθόγγοι που εναλλάσσονται είναι οι [j]- [t] και βρίσκονται στην αρχική θέση των δύο ουσιαστικών (Λ-Λ), τα οποία απαντώνται στον ίδιο αριθμό και στο ίδιο γένος.

Ακόμα, αξίζει να παρατηρήσει κανείς μια λεξική αντίθεση ανάμεσα στις λέξεις *γέλος* – *κλαμίαν*.

Τη ταουλί και τη ζουρνά

θα ακούγαμ' ατα πουρνά.

(Παροτίδης, σελ. 136)

Συνεχίζοντας τη μελέτη μας στα σχήματα ομοηχίας, παρατηρούμε στο παραπάνω παράδειγμα ένα ακόμα ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων και συγκεκριμένα των

συμφώνων [z] – [p] στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ). Εδώ η εναλλαγή γίνεται ανάμεσα στις λέξεις <ζουρνά> [zurná] / <πουρνά> [purná].

Επιπλέον, εντοπίζουμε μια επαναφορά του <τη>.

Δῶστε στὸ Λευτέρη,

νὰ γράψει στὸ ντεφτέρι.

(Χιδίρογλου, σελ. 52, παρ. 63)

Στην παροιμία αυτή περιέχεται ένα ακόμα σχήμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <Λευτέρη> [leftéri] / < ντεφτέρι> [deftéri] (Λ^K-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στην αρχική θέση των ουσιαστικών και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [l] – [d]. Αυτό που αξίζει να παρατηρήσει κανείς σ' αυτή την παροιμία είναι πως η πρώτη λέξη είναι κύριο όνομα (Λευτέρη), ενώ η δεύτερη ένα κοινό ουσιαστικό (ντεφτέρι) και διαφέρουν ακόμα ως προς το γένος.

Κοιμήθηκε αὐτὸς ποὺ πονᾶ,

δὲν κοιμήθηκε

αὐτὸς ποὺ πεινᾶ.

(Χιδίρογλου, σελ. 82, παρ. 346)

Και σε αυτό το παράδειγμα συναντάμε ένα ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων στις λέξεις < πονᾶ> [poná] / <πεινᾶ> [piná]. Είναι έκδηλη η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στις δύο λέξεις (Λ-Λ) και συγκεκριμένα η εναλλαγή των φωνηέντων εντοπίζεται στη μεσαία θέση των λέξεων [o] – [i].

Τὸ ζένον εἰς τὴ ζεντιὰ πρέπει νὰ βάλει μαῦρα,

γιὰ νὰ γιτίτζ' ἢ φορεσιὰ μὲ τῆς καρδιᾶς τὴ λαύρα.

(Καρανικόλας, Σ. & Καρανικόλας, Α., σελ. 174, παρ. 1015)

Άλλο ένα ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων συναντάμε στην παραπάνω παροιμία. Στις λέξεις < μαῦρα> [mánra] / < λαύρα> [lánra] οι φθόγγοι που εναλλάσσονται είναι οι [m]- [l] και εντοπίζονται στην αρχική θέση των λέξεων, οι οποίες συνιστούν το εξής σχήμα: Λ-Λ. Η διαφοροποίησή τους έγκειται στο διαφορετικό μέρος του λόγου στο οποίο ανήκουν και στο διαφορετικό γένος

(μαῦρα=επίθετο, ουδέτερο/ λαύρα=ουσιαστικό, θηλυκό).

Τέλος, παρατηρούμε το ετυμολογικό σχήμα (ξένος - ξενιτιά).

Ο Θεός σέ μένα,

κι ἐγώ σέ σένα.

(Χιδίρογλου, σελ. 87, παρ. 390)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν στη συγκεκριμένη παροιμία είναι: < **μένα** > [ména] / < **σένα** > [séna]. Πρόκειται για δύο λέξεις που ανήκουν στο ίδιο μέρος του λόγου (αντωνυμίες). Η εναλλαγή των συμφώνων [m] – [s] σημειώνεται στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ).

Αν βρέξει Απρίλης δώδεκα κι ' ο Μάης κάνα δύο,

χαρά στο το καράβι του με όλο του το βίο.

(Καψάλης, σελ. 118, παρ. 255)

Άλλο ένα ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων συναντάμε στην παραπάνω παροιμία. Στις λέξεις < **δύο** > [δίο] / < **βίο** > [νίο] οι φθόγγοι που εναλλάσσονται είναι οι [δ]- [ν] και εντοπίζονται στην αρχική θέση των λέξεων, οι οποίες έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή (Λ-Λ). Η διαφοροποίησή τους έγκειται στο διαφορετικό μέρος του λόγου στο οποίο ανήκουν (δύο= αριθμητικό, / βίο = ουσιαστικό,).

Αν δε βρέξει στο χωράφι, μένει αδειανό το ράφι.

(Καψάλης, σελ. 119, παρ. 267)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν στη συγκεκριμένη παροιμία είναι: < **χωράφι** > [xoráfi] / < **το ράφι** > [toráfi]. Πρόκειται για μία λέξη (χωράφι) και για μία φωνολογική λέξη(το ράφι). Η εναλλαγή των συμφώνων [x] – [t] σημειώνεται στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-ΦΛ).

Σα δεν έχεις μοίρα,

τί την ξεις τη λύρα;

(Καψάλης, σελ. 340, παρ. 14)

Στην παροιμία αυτή περιέχεται ένα ακόμα σχήμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <μοίρα> [míra] / <λύρα> [líra] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στην αρχική θέση των προσηγορικών και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [m] – [l].

Τα γράφει η μοίρα δεν ξεγράφει η χείρα.

(Καυιάλης, σελ. 353, παρ. 18)

Η ανωτέρω παροιμία αποτελεί ένα ακόμα παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <μοίρα> [míra] / <χείρα> [çíra] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στην αρχική θέση των προσηγορικών και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [m] – [ç].

Δῶσε τὰ πονεῖς,

νὰ πάρης τὰ ποθεῖς.

(Πολίτης, τόμ. Β., σελ. 294, παρ. 31)

Στην παροιμία αυτή περιέχεται ένα ακόμα σχήμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <πонеῖς> [ponís] / <ποθεῖς > [poθís] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στη μεσαία θέση των ρημάτων και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [n] – [θ].

Εντοπίζουμε ακόμα μια μεσαία επαναφορά της λέξης τὰ και μια λεξική αντίθεση (δῶσε – νὰ πάρης).

Το κρομμύδι το ταχύ κάνει άντερο παχύ.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 609)

Και σε αυτό το παράδειγμα συναντάμε ένα ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων στις λέξεις <ταχύ > [taçí] / <παχύ > [paçí]. Είναι έκδηλη η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στις δύο λέξεις (Λ-Λ) και συγκεκριμένα η εναλλαγή των συμφώνων εντοπίζεται στην αρχική θέση των λέξεων [t] – [p].

*Ο σάλαγκας κι ο φλύαρος έχουν τα ίδια χάλια,
γιατί κι οι δυο όπου διαβούν, αφήνουν πίσω σάλια.*
(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 644)

Η ανωτέρω παροιμία αποτελεί ένα ακόμα παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <χάλια> [xálja] / <σάλια> [sálja] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στην αρχική θέση των λέξεων και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [x] – [s].

*Μεγάλο όνομα άμα ακούς να περιμένεις λίγα,
χρυσή λέν' τη χρυσόμυγα και όμως είναι μύγα.*
(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 634)

Στην παροιμία αυτή περιέχεται ένα ακόμα σχήμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <λίγα> [líga] / <μύγα> [míga] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στην αρχική θέση των λέξεων και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [l] – [m].

Τέλος, στην παρούσα παροιμία μπορεί κανείς να παρατηρήσει το ετυμολογικό σχήμα (χρυσή – χρυσόμυγα).

*Ο φρόνιμος **εμίλησε** κι η γειτονιά **εμύρισε**.*
(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 648)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν στη συγκεκριμένη παροιμία είναι: <εμίλησε> [emílise] / <εμύρισε> [emírise]. Πρόκειται για δύο λέξεις που ανήκουν στο ίδιο μέρος του λόγου (ρήματα). Η εναλλαγή των συμφώνων [l] – [r] σημειώνεται στη μεσαία θέση των λέξεων (Λ-Λ).

*Όποιος πονεί στον ξένο πόνο,
αυτός τ' ανθρώπου μοιάζει μόνο.*
(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 568)

Και σε αυτό το παράδειγμα συναντάμε ένα ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων στις λέξεις < **πόνο** > [póno] / < **μόνο** > [móno]. Είναι έκδηλη η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στις δύο λέξεις (Λ-Λ) και συγκεκριμένα η εναλλαγή των συμφώνων εντοπίζεται στην αρχική θέση των λέξεων [p] – [m]. Εδώ παρατηρούμε το ετυμολογικό σχήμα ανάμεσα στις λέξεις *πονεί* – *πόνο*.

Ρούφα ρούφα κι ἄλλη ρούφα,

πορπατεῖς με ζένα ρούχα.

(Καρανικόλας, Σ. & Καρανικόλας, Α., σελ. 210, παρ. 1243)

Στην παροιμία αυτή περιέχεται ένα ακόμα σχήμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις < **ρούφα** > [rúfa] / < **ρούχα** > [rúxa] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στη μεσαία θέση των λέξεων και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [f] – [x]. Η λέξη <ρούφα> αποτελεί ρήμα, ενώ η λέξη <ρούχα> είναι ουσιαστικό.

Η επαναδίπλωση του ρήματος *ρούφα* καθώς και η επαναφορά του στη συνέχεια μας κεντρίζουν το ενδιαφέρον.

Δεν είναι με τον πήχυ,

είναι με την τύχη.

(Καψάλης, σελ. 159, παρ. 52)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν στη συγκεκριμένη παροιμία είναι: < **πήχυ** > [píçi] / < **τύχη** > [tíçi]. Πρόκειται για δύο λέξεις που ανήκουν στο ίδιο μέρος του λόγου (ουσιαστικά), είναι στον ίδιο αριθμό και στην ίδια πτώση, αλλά διαφέρουν ως προς το γένος. Η εναλλαγή των συμφώνων [p] – [t] σημειώνεται στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ). Τέλος, είναι έκδηλο το σχήμα κατ' ἄρσιν και θέσιν (*δεν είναι* – *είναι*).

Ἐκαμεν ο Θεός πλάσματα,

μα έκανε και κλάσματα.

(Καψάλης, σελ. 174, παρ. 140)

Και σε αυτό το παράδειγμα συναντάμε ένα ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων στις λέξεις < **πλάσματα** > [plásmata] / < **κλάσματα** > [klásmata]. Είναι φανερό η μερική, μη

ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στα δύο ουσιαστικά (Λ-Λ) και συγκεκριμένα η εναλλαγή των συμφώνων εντοπίζεται στην πρώτη θέση των προσηγορικών :[p]- [k]. Αξίζει τέλος να παρατηρήσουμε την επαναφορά του *έκαμεν*.

*Έτσι είναι η αγάπη μου, σαν του Μαρτιού το χιόνι,
όπου το ρίχνει από βραδύς και το πρωί το λιώνει.*
(Καψάλης, σελ. 181, παρ. 321)

Οι λέξεις στις οποίες κυριαρχεί η εναλλαγή των δύο φθόγγων [ç] – [l] είναι οι εξής: <χιόνι> [çjóni] / <λιώνει> [ljóni]. Αξίζει να παρατηρήσουμε ότι οι υπό μελέτη λέξεις ανήκουν σε διαφορετικό μέρος του λόγου (χιόνι = ουσιαστικό, λιώνει = ρήμα). Τα σύμφωνα που εναλλάσσονται είναι τα [ç]- [l] και βρίσκονται στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ).

Επιπλέον, εντοπίζουμε μια λεξική αντίθεση ανάμεσα στις λέξεις *από βραδύς – το πρωί*.

*Μου πήραν τη γυναίκα μου με την τριχιά στο χέρι,
όποιος την είρ' ας την χαρεί, και την τριχιά ας φέρει.*
(Καψάλης, σελ. 258, παρ. 305)

Στην παροιμία αυτή περιέχεται ένα ακόμα σχήμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <χέρι> [çéři] / <φέρει> [féři] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στην αρχική θέση των λέξεων και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [ç] – [f]. Αξίζει εδώ να σημειώσουμε πως οι ομόηχες λέξεις διαφοροποιούνται ως προς το μέρος του λόγου στο οποίο ανήκουν, μιας και το <χέρι> είναι ουσιαστικό, ενώ το <φέρει> είναι ρήμα.

Στην ανωτέρω παροιμία εντοπίζουμε την επαναφορά του ουσιαστικού *τριχιά*.

Όσα λύνονται με τα χέρια, δε χρειάζονται μαχαίρια.
(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 413)

Οι λέξεις στις οποίες κυριαρχεί η εναλλαγή των δύο φθόγγων [t] – [m] είναι οι εξής: <τα χέρια> [taçéria] / <μαχαίρια> [maçéria]. Τα σύμφωνα που εναλλάσσονται είναι

τα [t]- [m] και βρίσκονται στην αρχική θέση των λέξεων, εκ των οποίων η πρώτη αποτελεί φωνολογική λέξη (τα χέρια), ενώ η δεύτερη, λέξη (μαχαίρια) (ΦΛ-Λ).

Να, και δο μου χέρι με χέρι χωρίς μαχαίρι.

(Καψάλης, σελ. 260, παρ. 18)

Και στην παρούσα παροιμία η εναλλαγή των φθόγγων σημειώνεται ανάμεσα σε μία φωνολογική λέξη (με χέρι) και σε μία λέξη (μαχαίρι). Οι λέξεις στις οποίες κυριαρχεί η εναλλαγή των δύο φθόγγων είναι οι εξής: <με χέρι> [meçéti] / <μαχαίρι> [maçéti]. Τα φωνήεντα που εναλλάσσονται είναι τα [e]- [a] και βρίσκονται στη μεσαία θέση των λέξεων (ΦΛ-Λ).

Επιπροσθέτως εδώ παρατηρούμε μια επαναστροφή (χέρι με χέρι).

Όποιος περάσει από λυγιά και δεν πάρει κλωνάρι,

να μαραθεί, να ξεραθεί, να πέσει στο κλινάρι.

(Καψάλης, σελ. 299, παρ. 658)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν στη συγκεκριμένη παροιμία είναι: <κλωνάρι > [klonári] / <κλινάρι> [klinári]. Πρόκειται για δύο λέξεις που ανήκουν στο ίδιο μέρος του λόγου (ουσιαστικά). Η εναλλαγή των φωνηέντων [o] – [i] σημειώνεται στη μεσαία θέση των λέξεων (Λ-Λ).

Τέλος, εδώ συναντάμε το συνωνυμικό σχήμα ανάμεσα στα ρήματα *να μαραθεί – να ξεραθεί*.

Άλλαξε η πάπια κι έβαλε τα σάπια.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 68)

Και σε αυτό το παράδειγμα συναντάμε ένα ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων στις λέξεις <πάπια> [pápcia] / <σάπια> [sápcia]. Είναι φανερή η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στις δύο λέξεις (Λ-Λ) και συγκεκριμένα η εναλλαγή των συμφώνων [p]- [s] εντοπίζεται στην πρώτη θέση των λέξεων.

Στην παρούσα παροιμία υποκρύπτεται τέλος μια έμμεση λεξική αντίθεση (άλλαξε = έβγαλε) ανάμεσα στα ρήματα *άλλαξε – έβγαλε*.

Αν Δεκέμβρη χιόνι λάχει,

ο γεωργός χαρές που θα 'χει.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 441)

Στο παρόν παράδειγμα οι λέξεις που ομοηχούν είναι : < λάχει> [láçi] / < θα 'χει> [θάçi]. Παρατηρούμε μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα σε μία λέξη (λάχει) και μία φωνολογική λέξη (θα 'χει) (Λ-ΦΛ). Στο συγκεκριμένο ελάχιστο ζεύγος εναλλάσσονται τα σύμφωνα [l] - [θ] στην αρχική θέση.

Μι του μέτρους κλάνν'ή Πέτρους.

(Μουσαίου - Μπουγιούκου, σελ. 232, παρ. 791)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν στη συγκεκριμένη παροιμία είναι: <μέτρους> [métrus] / <Πέτρους> [pétrus]. Πρόκειται για ένα ουσιαστικό και ένα κύριο όνομα. Η εναλλαγή των συμφώνων [m] – [p] σημειώνεται στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ^K).

Άστρα πολλά στον ουρανό,

μα λίγα έχουν φως τρανό.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 100)

Μία από τις ελάχιστες παροιμίες στις οποίες συναντάμε εναλλαγή φωνήεντος [u] σε σύμφωνο [t] και μάλιστα στην αρχική θέση των λέξεων είναι η παραπάνω. Συγκεκριμένα, οι λέξεις που ομοηχούν είναι : <ουρανό> [uranó] / <τρανό> [tranó]. Εδώ έχουμε ένα ουσιαστικό (ουρανό) σε αντιδιαστολή με ένα επίθετο (τρανό) (Λ-Λ). Επιπροσθέτως, παρατηρούμε μια λεξική αντίθεση ανάμεσα στις λέξεις *πολλά* – *λίγα*.

Όπου τάβλα και ποτήρι, δέξου και τον κυρ Σωτήρη.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 228)

Συνεχίζοντας τη μελέτη μας στα σχήματα ομοηχίας, παρατηρούμε στο παραπάνω παράδειγμα ένα ακόμα ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων και συγκεκριμένα των συμφώνων [p] – [s] στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ^K). Εδώ η εναλλαγή γίνεται ανάμεσα στις λέξεις < ποτήρι> [potíri] / < Σωτήρη> [sotíri].

*Να 'ταν η δουλειά καλή, την αγάπα κι ο καδής
μόν' γιατί δεν είν' καλή, δεν την αγαπά κανείς.*
(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 306)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν στη συγκεκριμένη παροιμία είναι: <καδής> [kadís] / <κανείς> [kanís]. Η εναλλαγή των συμφώνων [δ] – [n] σημειώνεται στη μεσαία θέση των λέξεων (Λ-Λ).

Καλλιὰ σόι, παρά μπόι.
(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 374)

Η ανωτέρω παροιμία αποτελεί ένα ακόμα παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <σόι> [sói] / <μπόι> [bói] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στην αρχική θέση των προσηγορικών και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [s] – [b].

Σκίσε με ναύτη, να πάρω ράφτη.
(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 378)

Στο παρόν παράδειγμα οι λέξεις που ομοηχούν είναι : <ναύτη> [náfti] / <ράφτη> [ráfti]. Παρατηρούμε μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα σε δύο λέξεις που έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή(Λ-Λ). Στο συγκεκριμένο ελάχιστο ζεύγος εναλλάσσονται τα σύμφωνα [n] - [r] στην αρχική θέση.

*Πολλές φορές μιλεί κανείς χωρίς να λέει πράμα,
και μόνο με τα μάθια του μπορεί να γράψει γράμμα.*
(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 409)

Στην παροιμία αυτή περιέχεται ένα ακόμα σχήμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <πράμα> [práma] / <γράμμα> [gráma] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στην αρχική θέση των λέξεων και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [p] – [ɣ].

Στην παρούσα παροιμία εντοπίζουμε ένα συνωνυμικό σχήμα (*μιλεί - λέει*) σε συνδυασμό με ένα ετυμολογικό σχήμα (*γράφει - γράμμα*).

*Το Μάη βγαίνει η **πίτα** κι είναι κι η μαύρη **πεινά**.*

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 435)

Και σε αυτό το παράδειγμα συναντάμε ένα ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων στις λέξεις <**πίτα**> [píta] / <**πεινά**> [pína]. Είναι έκδηλη η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στις δύο λέξεις (Λ-Λ) και συγκεκριμένα η εναλλαγή των συμφώνων εντοπίζεται στη μεσαία θέση των λέξεων [t] – [n].

*Της γυναίκας μην πεις ποτέ **μυστικό**,*

*μήτ' άνθρωπο απ' το γουβέρνο να πιάσει, φίλο **μπιστικό**.*

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 450)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν στη συγκεκριμένη παροιμία είναι: <**μυστικό**> [mistikó] / <**μπιστικό**> [bistikó]. Πρόκειται για δύο λέξεις που βρίσκονται στην ίδια πτώση και τον ίδιο αριθμό, αλλά έχουν διαφορετικό γένος. Επιπλέον, ανήκουν σε διαφορετικά μέρη του λόγου (μυστικό= ουσιαστικό, μπιστικό= επίθετο). Η εναλλαγή των συμφώνων [m] – [b] σημειώνεται στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ).

*Όποῦ πεινᾷ, ψωμιά θωρεῖ κι ὅποῦ λιμάσσει **πίτες***

*κι ὅπού 'ναιν ἄξοπόλητος παπούτσα μὲ τὶς **μύττες**.*

(Καρανικόλας, Σ. & Καρανικόλας, Α., σελ. 192, παρ. 1121)

Στο παρόν παράδειγμα οι λέξεις που ομοηχούν είναι : <**πίτες**> [pítes] / <**μύττες**> [míte]. Παρατηρούμε μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα σε δύο ουσιαστικά που έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή (Λ-Λ). Στο συγκεκριμένο ελάχιστο ζεύγος εναλλάσσονται τα σύμφωνα [p] - [m] στην αρχική θέση.

Επιπλέον, εδώ παρατηρείται ένα συνωνυμικό σχήμα (*πεινά - λιμάζει*) σε συνδυασμό με την επαναφορά του *ὅποιος*.

*Αλλού **πονάει** κι αλλού **πεινάει**.*

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 502)

Στην παροιμία αυτή περιέχεται ένα ακόμα σχήμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <πονάει> [ponáí] / <πεινάει> [pináí] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φωνηέντων στη μεσαία θέση των λέξεων και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [o] – [i].

Παρατηρούμε τέλος την επαναφορά του επιρρήματος *αλλού*.

Όπου δεις πλάτανο και βάτο, τρέχει το νερό από κάτω.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 523)

Οι λέξεις στις οποίες εντοπίζεται η εναλλαγή των δύο φθόγγων [v] – [k] είναι οι εξής: <βάτο> [váto] / <κάτω> [káto]. Τα σύμφωνα που εναλλάσσονται είναι τα [v]- [k] και βρίσκονται στην αρχική θέση των λέξεων, εκ των οποίων η πρώτη αποτελεί ουσιαστικό (βάτο), ενώ η δεύτερη, επίρρημα (κάτω) (Λ-Λ).

Συχνά η σοφία είναι βουβή λες και δεν έχει χείλια

και η κουζουλάδα ακούγεται πάνω από δέκα μίλια.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 553)

Στην παροιμία αυτή περιέχεται ένα ακόμα σχήμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <χείλια> [çiíja] / <μίλια> [mílja] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στην αρχική θέση των λέξεων και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [ç] – [m]. Αξίζει εδώ να σημειώσουμε πως οι ομόηχες λέξεις έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή.

Τέλος αξιοπρόσεκτο είναι και το συνωνυμικό σχήμα που συναντάμε (*βουβή – δεν έχει χείλια*).

Όπου το καλό κομμάτι, ρίχνει ο τρελός το μάτι.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 598)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν στη συγκεκριμένη παροιμία είναι: <κομμάτι> [komáti] / <το μάτι> [tomáti]. Πρόκειται για μία λέξη (κομμάτι) και για μία φωνολογική λέξη (το μάτι). Η εναλλαγή των συμφώνων [k] – [t] σημειώνεται στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-ΦΛ).

*Όποιος θέλει ν' αρέσει **καθενός**, δεν είναι φίλος **κανενός**.*

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 640)

Η ανωτέρω παροιμία αποτελεί ένα ακόμα παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <**καθενός**> [kaθenos] / <**κανενός**> [kanenos] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στη μεσαία θέση των αντωνυμιών και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [θ] – [η].

*Κατά τα μάτια που **θωρώ**, κατά την τρύπα τον **χορό**.*

(Καυιάλης, σελ. 232, παρ. 355)

Στο παρόν παράδειγμα οι λέξεις που ομοηχούν είναι : <**θωρώ**> [θoro] / <**χορό**> [choro]. Παρατηρούμε μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα σε ένα ρήμα και ένα ουσιαστικό (Λ-Λ). Στο συγκεκριμένο ελάχιστο ζεύγος εναλλάσσονται τα σύμφωνα [θ] - [x] στην αρχική θέση.

Το σχήμα λόγου που εντοπίζουμε εδώ είναι η επαναφορά του *κατά*.

*Κατά μάνα κατά **κύρη**,*

*κατά γιο και κατά **κόρη**.*

(Καραγιαννάκη, σελ. 99)

Στην παροιμία αυτή περιέχεται ένα ακόμα σχήμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <**κύρη**> [ciɾi] / <**κόρη**> [koti] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φωνηέντων στη μεσαία θέση των λέξεων και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [i] – [o]. Αξίζει ακόμα να παρατηρήσουμε πως τα δύο ουσιαστικά διαφέρουν ως προς το γένος (κύρη= αρσενικό, κόρη= θηλυκό).

Άξια παρατήρησης είναι ακόμα η επαναφορά του *κατά*.

*Τα **τάλαρα***

*παντρεύουνε **τ' άλαλα**.*

(Κοντομίχης, σελ. 191, παρ. 3)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν στη συγκεκριμένη παροιμία είναι: < **τάλαρα** > [tálara] / < **τ' άλαλα** > [tálala]. Πρόκειται για μία λέξη (τάλαρα) και για μία φωνολογική λέξη(τ' άλαλα). Η εναλλαγή των συμφώνων [r] – [l] σημειώνεται στη μεσαία θέση των λέξεων (Λ-ΦΛ).

Ανάθεμα τὰ βλίττα,

κι' ὅπου τὰ κάνει πίττα

κι' ὅπου τὰ μαγειρεύει,

παντρειά νὰ μὴ γυρεύη.

(Πολίτης, τόμ. Α., σελ. 438, παρ. 2)

Η παρούσα παροιμία παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον μιας και οι λέξεις <βλίττα> [vlíta] / <πίττα> [píta] αποτελούν ληκτικά παρώνυμα. Στις λέξεις <μαγειρεύει> [majiréni] / <μη γυρεύει> [mijiréni] συναντάμε ένα ακόμα παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Πρόκειται για μία λέξη (μαγειρεύει) και για μία φωνολογική λέξη (μη γυρεύει). Η εναλλαγή των φωνηέντων [a] – [i] σημειώνεται στη μεσαία θέση των λέξεων (Λ-ΦΛ). Αξιοσημείωτη είναι σε αυτή την παροιμία η επαναφορά του *κι' ὅπου* και η μεσαία επαναστροφή του *τὰ*.

Πάν' τα νιάτα, πάν' τα κάλλη,

δεν ξαναγυρίζουν πάλι.

(Κοντομίχης, σελ. 169, παρ. 2)

Η ανωτέρω παροιμία αποτελεί ένα ακόμα παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <κάλλη> [káli] / <πάλι> [páli] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στην αρχική τους θέση και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [k] – [p]. Η λέξη <κάλλη> είναι ουσιαστικό, ενώ η λέξη <πάλι> επίρρημα.

Αξιοσημείωτη είναι τέλος η επαναφορά του *πάν' τα*.

Θέλω γέρος γένομαι,

εἶμαι καὶ δὲν φαίνομαι.

(Πολίτης, τόμ. Β., σελ. 98, παρ. 39)

Η προηγηθείσα παροιμία περιέχει ένα ακόμα ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ). Τα σύμφωνα που εναλλάσσονται είναι τα [j]- [f] και βρίσκονται το μεν πρώτο, στη λέξη <γένομαι> [jénome] , το δε δεύτερο στο ρήμα <φαίνομαι> [fénome].

*Έχει ρούχα και φορά, έχει και στην κασέλα,
γάιδαρος είναι ο γάιδαρος, ανέ φορεί και σέλα.*
(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 279)

Στην παροιμία αυτή περιέχεται ένα ακόμα σχήμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <κασέλα> [kaséla] / < και σέλα> [ceséla] συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φωνηέντων στη μεσαία θέση των λέξεων και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [a] – [e]. Άξιο παρατήρησης είναι πως η <κασέλα> αποτελεί μια λέξη, ενώ το <και σέλα> μια φωνολογική λέξη. Έτσι, στην περίπτωση αυτή έχουμε το εξής σχήμα: Λ-ΦΛ.

Στην προκειμένη παροιμία συναντάμε μια πληθώρα σχημάτων λόγου: μια διπλή επαναφορά του *έχει και του και* (μεσαία επαναφορά) και ένα πολυμορφικό σχήμα (*φορά - φορεί*).

Άλλο τού δείχνει κι άλλο του μπήχνει.
(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 393)

Η ανωτέρω παροιμία αποτελεί ένα ακόμα παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <δείχνει> [díxni] / < μπήχνει> [bíchni] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνων στην αρχική θέση των ρημάτων και οι εναλλασσόμενοι φθόγγοι είναι οι [δ] – [b]. Επιπλέον, παρατηρούμε μια επαναφορά του *άλλο του*.

6.2.2.2. Εναλλαγή φθόγγου στο ίδιο ζεύγος ομόηχων λέξεων

i. μεταξύ ουρανικών κ/γ/χ

*Σαν το λες και δεν το **κάνεις**
την υπόληψή σου **χάνεις**.*

(Καυγάλης, σελ. 342, παρ. 61)

*Μ' ένα ρόδο, φίλο **κάνεις**
και μ' ένα λόγο τονέ **χάνεις**.*

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 408)

*Με γριά **κάνεις**;
τὸ σπόρο σου τὸν **χάνεις**.*

(Πολίτης, τόμ. Β., σελ. 175, παρ. 81)

*Του γαιδάρου χάρη **κάνεις**
μόνο τ' άχερά σου **χάνεις**.*

(Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη – Γκέσουρα, σελ. 161, παρ. 1013)

*Και να γεράσει ο πετεινός το χούι του δε **χάνει**,
σαν απαντήσει όρνιθα, ό,τι μπορεί της **κάνει**.*

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 579)

Και στις πέντε αυτές παροιμίες στα ρήματα < **κάνει(ς)** > [káni(s)] / < **χάνει(ς)** > [xáni(s)] παρατηρούμε το φαινόμενο της μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας με εναλλαγή φθόγγων στην πρώτη θέση των λέξεων (Λ-Λ). Τα εναλλασσόμενα σύμφωνα είναι τα [k]- [x] και είναι αυτά που διαφοροποιούν τις λέξεις ως προς τη σημασία τους. Στη δεύτερη παροιμία εντοπίζουμε την επαναφορά του μ' ένα.

ii. μεταξύ ανόμοιων αρθρωτικά φθόγγων

*Αμπέλι όσο **μπορείς** και σπίτι όσο **χωρείς**.*

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 51)

Σπίτι όσο χωρείς και κρεβάτι όσο μπορείς.

(Καψάλης, σελ. 347, παρ. 174)

Σπίτι όσο χωρείς, χωράφι όσο μπορείς.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 348)

Στις παραπάνω παροιμίες παρατηρείται το φαινόμενο της μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας ανάμεσα στις λέξεις: <μπορείς> [borís]/ <χωρείς> [xorís]. Πρόκειται για ελάχιστα ζεύγη με εναλλαγή των φθόγγων [b]-[x] στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ).

Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημάνουμε μια επαναφορά και στις τρεις παροιμίες (όσο – όσο).

Γη όσο θωρείς και σπίτι όσο χωρείς.

(Γκρέκα – Τσιλαλή, σελ. 68)

Σπίτι, όσο χωρείς και τόπο, όσο θωρείς.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 508)

Στις συγκεκριμένες παροιμίες διακρίνεται το φαινόμενο της μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας ανάμεσα στις εξής λέξεις: <θωρείς> [θorís] /- <χωρείς> [xorís]. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο ελάχιστο αυτό ζεύγος εναλλάσσονται οι φθόγγοι [θ]- [x] στην αρχική θέση των ρημάτων (Λ-Λ).

Επιπλέον παρατηρούμε την επαναφορά του *όσο* και στις δύο παροιμίες.

Ας γελάμε κι ας πηδάμε για να λεν πως δεν πεινάμε.

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 81)

Άλλοι δουλεύουν και πεινάνε κι άλλοι τρώνε και πηδάνε.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 336)

Στην πρώτη παροιμία εντοπίζουμε το φαινόμενο της μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας ανάμεσα στις εξής λέξεις: <πηδάμε> [pidáme] /<πεινάμε> [pináme], ενώ

στη δεύτερη ανάμεσα στα ρήματα < πεινάνε> [piniáne] / < πηδάνε> [pidáne]. Και στις δύο παροιμίες κυριαρχούν ελάχιστα ζεύγη εναλλαγής φθόγγων και συγκεκριμένα συμφώνων. Στην αρχική εναλλάσσονται τα σύμφωνα [δ]- [n], ενώ στην επόμενη τα σύμφωνα [n]- [δ] στη μεσαία θέση των λέξεων (Λ-Λ). Στην πρώτη παροιμία μπορεί κανείς εύκολα να διακρίνει την επαναφορά του *ας*, ενώ στην τελευταία, την επαναφορά του *άλλοι*.

Άλλος τη γνώση κι άλλος το γρόσι.

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 86)

Τώρα που μας ήρθε η γνώση, μας έφυγε το γρόσι.

(Γκρέκα – Τσιλαλή, σελ. 33)

Άπο τήν πολλή μου γνώση,

δέν απόχτησα ένα γρόσι.

(Πολίτης, τόμ. Β., σελ. 143, παρ. 5)

Κάλλιο γνώση, παρὰ γρόσι.

(Πολίτης, τόμ. Β., σελ. 144, παρ. 16)

Όπου δέν ἔχει γνώση,

χάνει μέρα καί γρόσι.

(Πολίτης, τόμ. Β., σελ. 145, παρ. 23)

Στις προηγηθείσες παροιμίες το ελάχιστο ζεύγος που εντοπίζουμε είναι < γνώση> [gnósi] / < γρόσι > [grósi]. Σε όλα τα παραπάνω παραδείγματα εντοπίζεται το ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής συμφώνου [n] – [r] τη μεσαία θέση των προσηγορικών (Λ-Λ). Τα δύο ουσιαστικά διαφέρουν ως προς το γένος ενώ ανήκουν στον ίδιο αριθμό (ενικό) και στην ίδια πτώση (άλλοτε ονομαστική και άλλοτε αιτιατική).

Επίσης, άξια παρατήρησης είναι η επαναφορά του *άλλος* στην πρώτη παροιμία. Τέλος, στη δεύτερη παροιμία υπάρχει μια λεξική αντίθεση (*ήρθε- έφυγε*).

Τα όσα έκαμες καλά, στο νου σου μην τα βάνεις,

σκέψου μονάχα πιο πολλά όσα έπρεπε να κάνεις.

(Σμυρνωτάκης & Σηφάκης, σελ. 365)

Έβγανε και να μη βάνεις

και να ιδείς σωρό που κάνεις.

(Καυιάλης, σελ. 168, παρ. 10)

Άλλα λένε κι άλλα κάνουν

κι άλλα με το νου τους βάνουν.

(Σμυρνωτάκης & Σηφάκης, σελ. 77)

Στις παραπάνω τρεις παροιμίες είναι έκδηλο το φαινόμενο της μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας με εναλλαγή φθόγγων (συμφώνων) στην πρώτη θέση των εξής λέξεων: <βάνεις> [vánis] / <κάνεις> [kánis] και <βάνουν> [vánun] / <κάνουν> [kánun]. Αξίζει να σημειωθεί πως πρόκειται για εναλλαγή των συμφώνων [k]-[v] στην πρώτη θέση των λέξεων (Λ-Λ).

Στην τελευταία παροιμία σημειώνεται μια επαναφορά του *άλλα*.

Όποιος γυρίζει μυρίζει.

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 103)

Τρεῖς πᾶν καί δύο γυρίζουν τριαντάφυλλο μυρίζουν.

(Παναγούλιας, σελ. 149, παρ. 119)

Άλλο ένα ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων συναντάμε στις παραπάνω παροιμίες. Στις λέξεις <γυρίζει> [jirízi] / <μυρίζει> [mirízi] και <γυρίζουν> [jirízun] / <μυρίζουν> [mirízun] οι φθόγγοι που εναλλάσσονται είναι οι [j] – [m] και μάλιστα εντοπίζονται στην πρώτη θέση των λέξεων (Λ-Λ).

Αν δεν αστράψει δεν βροντά

κι αν δεν βροντά δεν βρέχει

κι αν δεν συνδέσει το νερό

ο ποταμός δεν τρέχει.

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 112)

Από πάν' βρέχ' κι απ' αφκά τρέχ.

(Παροτίδης, σελ. 24)

Στα δύο αυτά παραδείγματα η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία με εναλλαγή φθόγγων είναι φανερή ανάμεσα στις λέξεις < **βρέχ(ει)** > [vréx(i)]/ < **τρέχ(ει)**> [tréç(i)]. Τα σύμφωνα που εναλλάσσονται είναι τα [v] – [t] και εντοπίζονται στην πρώτη θέση των λέξεων (Λ-Λ).

Στην πρώτη απ' τις δύο παροιμίες παρατηρούμε μια συντακτική επαναστροφή (*δεν βροντά*) και μια διπλή μεσαία επαναφορά του αρνητικού μορίου *δεν* και του υποθετικού συνδέσμου *αν*.

Κουφή βροντή,

κοντά βροχή.

(Πολίτης, τόμ. Α, σελ. 485, παρ. 4)

Μετά τη βροντή, έρχεται και η βροχή.

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 116)

Μακριά βροντή, ταχιά βροχή.

(Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη – Γκέσουρα, σελ. 192, παρ. 1288)

Και σε αυτές τις τρεις παροιμίες διακρίνουμε το φαινόμενο της μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας ανάμεσα σε δύο προσηγορικά που απαντώνται στο ίδιο γένος, τον ίδιο αριθμό και την ίδια πτώση. Η εναλλαγή φθόγγων σημειώνεται στις λέξεις < **βροντή** > [vrɔdí] / < **βροχή** > [vrɔçi]. Τα εναλλασσόμενα σύμφωνα είναι τα [d] – [ç] και βρίσκονται στη μεσαία θέση των ουσιαστικών (Λ-Λ).

Όταν πας να ρίζεις πέτρα

το υστερνό της μέτρα.

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 140)

Όταν πετάς την πέτρα,

το πού θα πάει μέτρα.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 534)

Ὅποιος πορπατεῖ μὲ μέτρα

πάντα στέκει σὰν τὴν πέτρα.

(Καρανικόλας, Σ. & Καρανικόλας, Α., σελ. 154, παρ. 876)

Ακόμα ένα παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας μας δίνεται στις ανωτέρω παροιμίες. Οι λέξεις <πέτρα> [pétra] / <μέτρα> [métra] συνιστούν ελάχιστο ζεύγος και εναλλάσσουν τους φθόγγους [p] – [m] στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ). Στις δύο πρώτες παροιμίες παρατηρούμε πως οι λέξεις <πέτρα>/ <μέτρα> δεν έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή, μιας και η λέξη <πέτρα> αποτελεί ουσιαστικό, ενώ η λέξη <μέτρα> αποτελεί ρήμα. Αντιθέτως στην τρίτη παροιμία οι δύο λέξεις, αν και δεν απαντώνται στον ίδιο αριθμό και στο ίδιο γένος, ανήκουν στο ίδιο μέρος του λόγου (ουσιαστικά).

Του αχάριστου τη χάρη,

ὅποιος κάνει τήνε χάνει.

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 202)

Ὅπ' ἀγαπᾷ στὴ γειτονιά, ἔχει περίσσια χάρη,

οὔτε παπούτσια κατελᾷ, οὔτε τὸν ὕπνο χάνει.

(Καψάλης, σελ. 288, παρ. 416), Πολίτης

Στις παραπάνω παροιμίες παρατηρούμε πως το ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων εντοπίζεται στη μεσαία θέση των λέξεων (Λ-Λ). Οι λέξεις στις οποίες κυριαρχεί η εναλλαγή των δύο συμφώνων [r] – [n] είναι οι εξής: <χάρη> [chári] / <χάνει> [cháni]. Αυτό που αξίζει να παρατηρήσει κανείς είναι η ίδια σειρά των φωνημάτων με εξαίρεση τον εναλλασσόμενο φθόγγο, η ίδια θέση του λεξικού τόνου και η διαφορετική μορφοσυντακτική δομή των λέξεων (χάρη-ουσιαστικό, χάνει-ρήμα).

Ποτέ του λύκου το μαλλί δε γίνεται μετᾶξι,

ούτε του γύφτου το παιδί ευγένεια και τάξι.

(Γκρέκα – Τσιλαλή, σελ. 16)

Αδύνατο ἔναι να γενεῖ η γουρουνότριχα μετᾶξι

και του γαιδάρου ο γιός να 'χει τιμή και τάξη.

(Κολέτσος, σελ. 50, παρ. 1)

*Αδύνατο 'ναι να γενεί χοίρου μαλλί **μετάξι**,*

*και του χωριάτη το παιδί να 'χει ανθρωπιά **και τάξη**.*

(Καψάλης, σελ. 108, παρ. 56)

Στις τρεις παραπάνω παροιμίες παρατηρούμε πως το ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων εντοπίζεται στην αρχική θέση των λέξεων. Οι λέξεις στις οποίες κυριαρχεί η εναλλαγή των δύο συμφώνων [m] – [c] είναι οι εξής: < **μετάξι** > [metáksi] / < **και τάξη** > [cetáksi]. Σε αυτές τις παροιμίες έχουμε να κάνουμε με μία λέξη (μετάξι) και με μία φωνολογική λέξη (και τάξη) (Λ-ΦΛ).

*Η κοπριά και το **νερό**, κάνουν το δέντρο το **γερό**.*

(Γκρέκα – Τσιλαλή, σελ. 53)

*Πάντα σκόρδο και **νερό**, κάνει κόκαλο **γερό**.*

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 609)

*Το ψωμί και το **νερό** κάνουν τον άνθρωπο **γερό**.*

(Κολέτσος, σελ. 66, παρ. 22)

Οι τρεις παραπάνω παροιμίες περιλαμβάνουν το ίδιο ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων: < **νερό** > [netó] / < **γερό** > [jeró]. Τα σύμφωνα που εναλλάσσονται είναι τα [n]-[j] και εντοπίζονται στην αρχική θέση των λέξεων. Η πρώτη λέξη αποτελεί ουσιαστικό, ενώ η δεύτερη επίθετο και συμπίπτουν μόνο ως προς τον αριθμό. (Λ-Λ).

*Τα **παθήματα** γίνονται **μαθήματα**.*

(Παναγούλιας, σελ. 23, παρ. 26)

*Μόνο αν **πάθεις** μπορείς τι 'ναι η χαρά να **μάθεις**.*

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 486)

*Όποιος **μπροστά** σου **διαλαλεί** των αλλωνών τα **πάθη***

και τα δικά σου θα τα πει των άλλων, σαν τα μάθει.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 395)

Στις τρεις παραπάνω παροιμίες παρατηρούμε πως το ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων εντοπίζεται στην αρχική θέση των λέξεων. Οι λέξεις στις οποίες κυριαρχεί η εναλλαγή των δύο συμφώνων [p] – [m] είναι οι εξής: < **παθήματα** > [paθímata] / < **μαθήματα** > [maθímata], < **πάθη** > [páθi] / < **μάθει** > [máθi], < **πάθεις** > [páθis] / < **μάθεις** > [máθis]. Αξίζει να παρατηρήσουμε ότι στις δύο πρώτες παροιμίες οι υπό μελέτη λέξεις ανήκουν στο ίδιο μέρος του λόγου (παθήματα, μαθήματα = ουσιαστικά, πάθεις, μάθεις = ρήματα), ενώ αντιθέτως στην τρίτη παροιμία η πρώτη λέξη είναι ουσιαστικό (πάθη), ενώ η δεύτερη ρήμα (μάθει). Εντούτοις, και στις τρεις περιπτώσεις η εναλλαγή φθόγγων παρατηρείται ανάμεσα σε λέξεις (Λ-Λ). Στην τελευταία παροιμία μπορεί κάποιος να παρατηρήσει το πολύπλοκο σχήμα (αλλωνών - άλλων).

Άγάλια άγάλια γίνεται ή άγουρίδα μέλι.

κ' εκείνη που σου τσουνε μεθαύριο σε θέλει.

(Πόλιτης, τόμ. Α, σελ. 10, παρ. 1)

Με το συργούλιο ο άνθρωπος το κάνει αυτό που θέλει,

δεν πάει με ζίδι το ψωμί, μα πάει με το μέλι.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 567)

Έμαθε η γριά στο μέλι,

σώνει και καλά το θέλει.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 579)

Στις τρεις παραπάνω παροιμίες παρατηρούμε πως το ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων εντοπίζεται στην αρχική θέση των λέξεων. Οι λέξεις στις οποίες κυριαρχεί η εναλλαγή των δύο συμφώνων [m] – [θ] είναι οι εξής: < **μέλι** > [méli] / < **θέλει** > [θéli]. Αξίζει να παρατηρήσουμε ότι και στις τρεις παροιμίες οι υπό μελέτη λέξεις ανήκουν σε διαφορετικό μέρος του λόγου (μέλι = ουσιαστικό, θέλει = ρήμα). Εντούτοις, και στις τρεις περιπτώσεις η εναλλαγή φθόγγων παρατηρείται ανάμεσα σε λέξεις (Λ-Λ). Στην πρώτη απ' τις τρεις παραπάνω παροιμίες παρατηρούμε μια επαναδίπλωση του

αγάλια – αγάλια , ενώ στη δεύτερη παροιμία το σχήμα κατ' άρσιν και θέσιν (*δεν πάει – μα πάει*).

Καλύτερα να πέσεις σε κόρακα, παρά σε κόλακα.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 391)

Φοβού τους κόλακες κι όχι τους κόρακες.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 391)

Στις δύο παραπάνω παροιμίες παρατηρούμε πως το ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων εντοπίζεται στη μεσαία θέση των λέξεων. Οι λέξεις στις οποίες κυριαρχεί η εναλλαγή των δύο συμφώνων [r] – [l] είναι οι εξής: < **κόρακα** > [kóraka] / < **κόλακα** > [kólaka] και < **κόλακες** > [kólakes] / < **κόρακες** > [kórakes]. Σε αυτές τις παροιμίες έχουμε να κάνουμε με δύο ουσιαστικά τα οποία έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή. (Λ-Λ).

Όπου είχα το θάρρο, ήρα το Χάρο.

(Καψάλης, σελ. 304, παρ. 758)

Το πολύ το θάρρος, το παίρνει ο Χάρος.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 341)

Όπου υπάρχει θάρρος, υπάρχει και ο Χάρος.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 341)

Στις τρεις παραπάνω παροιμίες παρατηρούμε πως το ελάχιστο ζεύγος εναλλαγής φθόγγων εντοπίζεται στην αρχική θέση των λέξεων. Οι λέξεις στις οποίες κυριαρχεί η εναλλαγή των δύο συμφώνων [θ] – [x] είναι οι εξής: < **θάρρος** > [tháros] / < **Χάρος** > [cháros]. Αξίζει να παρατηρήσουμε ότι σε όλες τις παροιμίες οι υπό μελέτη λέξεις ανήκουν στο ίδιο μέρος του λόγου (ουσιαστικά), ωστόσο διαφοροποιούνται ως προς το γένος (θάρρος= ουδέτερο, Χάρος= αρσενικό). Επίσης οφείλουμε να επισημάνουμε ότι η εναλλαγή φθόγγων παρατηρείται ανάμεσα σε μία λέξη και ένα κύριο όνομα(Λ-Λ^K).

Κάλλια λάχανα κὶ εἰρήνια,

πέρι ζάχαρη μὶ γκρίνια.

(Σαλαμάγκας, σελ. 49, παρ. 1)

Κάλλια χόρτα μὲ εἰρήνη,

παρὰ ψάρια μὲ τὴ γκρίνη.

(Πολίτης, τόμ. Β., σελ. 178, παρ. 2)

Κάλλιο ἄλας καὶ εἰρήνη,

παρὰ ζάχαρη καὶ γκρίνη.

(Πολίτης, τόμ. Β., σελ. 178, παρ. 3)

Άλλο ένα ελάχιστο ζεύγος με εναλλαγή φθόγγων συναντάμε στις τρεις παραπάνω παροιμίες. Στις λέξεις <εἰρήνη> [iɾíni] / <γκρίνη> [gɾíni] οι φθόγγοι που εναλλάσσονται είναι το φωνήεν [i] στο σύμφωνο [g] και εντοπίζονται στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ), οι οποίες έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή (Λ-Λ).

6.2.3.1. Παρουσία/ απουσία φθόγγου

Εμείς οι βλάχοι ὅπου λάχει.

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ.75)

Παρατηρώντας κανείς την παραπάνω παροιμία, αντιλαμβάνεται εύκολα ότι οι λέξεις που ομοιοχούν είναι : <βλάχοι> [vɫáçi] / <λάχει> [láçi] . Το συγκεκριμένο ζευγάρι χαρακτηρίζεται από την παρουσία / απουσία του φθόγγου [v] ο οποίος βρίσκεται στην αρχική θέση. Εδώ η ομοιοχία λαμβάνει χώρα ανάμεσα σε ένα ουσιαστικό και ένα ρήμα (Λ-Λ).

Τί νὰ τὰ κάμου τὰ καλὰ κὶ τὰ πῖρῖσσα κάλλη,

τοῦ λουῖσμοῦ μου τὰ κλειδιά τὰ ι-κρατοῦσιν ἄλλοι.

(Μουσαίου – Μπουγιούκου, σελ. 207, παρ. 702)

Η ανωτέρω παροιμία αποτελεί ένα ακόμα παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <κάλλη> [káli] / <ἄλλοι> [áli] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος με παρουσία / απουσία του συμφώνου [k] στην αρχική θέση των λέξεων.

*Δὲν εἶχα δουλειὰ νὰ **κάνω**,
κ' εὔρηκα μαλλὶ νὰ **ζάνω**.*

(Πολίτης, τόμ. Β., σελ. 321, παρ. 16)

Και σε αυτό το παράδειγμα συναντάμε ένα ελάχιστο ζεύγος με παρουσία / απουσία του συμφώνου [s] στις λέξεις <κάνω> [káno] / <ζάνω> [ksáno]. Είναι φανερή η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στα δύο ρήματα (Λ-Λ) και συγκεκριμένα η προσθαφαίρεση του συμφώνου [s] εντοπίζεται στη μεσαία θέση των ρημάτων.

*Με **μήλο** δεν γυρίζει ο **μύλος**.*

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 107)

Η ανωτέρω παροιμία αποτελεί ένα ακόμα παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <μήλο> [mílo] / <μύλος> [mílos] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος με παρουσία / απουσία του συμφώνου [s] στην τελική θέση των λέξεων.

*Ο φίλος σε μια **ώρα**,
αζίζει μία **χώρα**.*

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 196)

Η ανωτέρω παροιμία αποτελεί ένα ακόμα παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <ώρα> [óra] / <χώρα> [xóra] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος με παρουσία / απουσία του φθόγγου [x] στην αρχική θέση των προσηγορικών.

*Μην αφήνεις για άλλη **ώρα**,
ό,τι μπορείς να κάνεις **τόρα**.*

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 73)

Άλλο ένα ελάχιστο ζεύγος με παρουσία / απουσία φθόγγου συναντάμε στην παραπάνω παροιμία. Στις λέξεις <ώρα> [óra] / <τόρα> [tóra] ο φθόγγος που μας απασχολεί είναι

ο [t] και εντοπίζεται στην αρχική θέση των λέξεων (Λ-Λ). Η διαφοροποίησή τους έγκειται στο διαφορετικό μέρος του λόγου στο οποίο ανήκουν (ώρα= ουσιαστικό, τώρα= επίρρημα).

Λίγα λόγια και δεμένα

για να είναι κερδεμένα.

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 145)

Και εδώ συναντάμε ένα παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <και δεμένα> [cedeména] / <κερδεμένα> [cerdeména] συνιστούν ελάχιστο ζεύγος με παρουσία / απουσία φθόγγου στη μεσαία θέση και ο φθόγγος αυτός είναι το σύμφωνο [r]. Η πρώτη υπό μελέτη λέξη αποτελεί φωνολογική λέξη (και δεμένα), ενώ η δεύτερη, λέξη (κερδεμένα) (ΦΛ-Λ).

Καὶ ἔς τὴ βρύση νερὸ δὲ βρίσκει.

(Πολίτης, τόμ. Α, σελ. 480, παρ. 96)

Στη συγκεκριμένη παροιμία έχουμε το ελάχιστο ζεύγος <βρύση> [vrísi] / <βρίσκει> [vrísci] που χαρακτηρίζεται από την παρουσία / απουσία του φθόγγου [c]. Το συγκεκριμένο σύμφωνο βρίσκεται στη μεσαία θέση της λέξης <βρίσκει>. Εδώ οι λέξεις που μας απασχολούν δεν έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή, καθώς η λέξη <βρύση> είναι ουσιαστικό, ενώ η λέξη <βρίσκει> είναι ρήμα (Λ-Λ).

*Όχι στα πόδια του βουνού, όσο ψηλά κι αν είναι,
κάλλιο σε λόφο χαμηλό και στην κορφή του μείνε.*

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 613)

Η παραπάνω παροιμία αποτελεί ένα ακόμα παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Οι λέξεις <είναι> [íne] / <μείνε> [míne] (Λ-Λ) συνιστούν ελάχιστο ζεύγος παρουσίας / απουσίας φθόγγου στην αρχική θέση των λέξεων και ο φθόγγος αυτός είναι το σύμφωνο [m].

Στη συγκεκριμένη παροιμία εντοπίζουμε επίσης ένα συνωνυμικό σχήμα (βουνό - λόφος) και μια λεξική αντίθεση (ψηλά - χαμηλό).

«Νά 'ταν **έτσι!**»

πού 'λεεν κι 'ό Κλουός του **Δέτση**.

(Λουκάτος, σελ. 151, παρ. 506)

Συνεχίζοντας τη μελέτη μας στα σχήματα ομοηχίας, παρατηρούμε στο παραπάνω παράδειγμα ένα ακόμα ελάχιστο ζεύγος με παρουσία / απουσία φθόγγου και συγκεκριμένα του συμφώνου [δ] που βρίσκεται στην αρχική θέση της λέξης <Δέτση>. Εδώ η εναλλαγή γίνεται ανάμεσα στις λέξεις <**έτσι**> [étsi] / <**Δέτση**> [détsi]. Αυτό που αξίζει να παρατηρήσει κανείς σ' αυτή την παροιμία είναι πως η πρώτη λέξη είναι ένα επίρρημα και αποτελεί λέξη (έτσι), ενώ η δεύτερη είναι κύριο όνομα (Δέτση). Επομένως, εδώ συναντάμε το εξής σχήμα: Λ-Λ^K.

*Η καρακάζα όπου και να **πάει**,*

*τον κόλο της κοντά της θα τον **πάρει**.*

(Γκρέκα – Τσιλαλή, σελ. 71)

Στην παρούσα παροιμία διακρίνουμε το ζευγάρι <**πάει**> [rái] / <**πάρει**> [rári] με παρουσία / απουσία του φθόγγου [r] στη μέση της λέξης. Εδώ λοιπόν είναι έκδηλη η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα σε δύο λέξεις που έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή (Λ-Λ).

*Τρώγω, τραγουδώ και **πίνω**,*

*όσο έχει η φλάσκα **οίνο**.*

(Καψάλης, σελ. 390, παρ. 797)

Στο ζεύγος <**πίνω**> [ríno] / <**οίνο**> [íno] εμφανίζεται και παραλείπεται ο φθόγγος [p]. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να είναι έκδηλη η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στις δύο λέξεις (Λ - Λ), αν και ανήκουν σε διαφορετικό μέρος του λόγου (πίνω = ρήμα, οίνο = ουσιαστικό).

*Τον Τρυγητή σιτάρι **σπείρε** και στο πανηγύρι **σύρε**.*

(Γκρέκα – Τσιλαλή, σελ. 80)

Στην ανωτέρω παροιμία είναι έκδηλη η παρουσία / απουσία του φθόγγου [p] στη μεσαία θέση της λέξης. Το ελάχιστο ζεύγος <σπίρε> [spíre] / <σύρε> [síre] παρουσιάζει μερική, μη ετυμολογική ομοηχία. Οι δύο λέξεις έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή και μας δίνουν το σχήμα : Λ-Λ.

Κατά το πάπλωμα και το άπλωμα.

(Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη – Γκέσουρα, σελ. 62, παρ. 430)

Στο παραπάνω ελάχιστο ζεύγος <πάπλωμα> [páploma] / <άπλωμα> [áploima] σημειώνεται παρουσία / απουσία του φθόγγου [p] στη αρχική θέση της λέξης. Αξίζει να παρατηρήσει κανείς πως οι δύο λέξεις (Λ-Λ) ανήκουν στο ίδιο μέρος του λόγου (ουσιαστικά).

Η γούλα τα τρώει ούλα.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 511)

Στο παραπάνω παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας, στο ελάχιστο ζεύγος <γούλα> [γúla] / <ούλα> [úla] εμφανίζεται και παραλείπεται ο φθόγγος [γ] στην αρχική θέση της λέξης. Επιπλέον, είναι άξιο αναφοράς το σχήμα Λ-Λ που λαμβάνει χώρα σ' αυτή την παροιμία.

Όσα ξέρει ό γέρο- Σόλος,

δέν τὰ ξέρει ό κόσμος ὄλος.

(Σαλαμάγκας, σελ. 88, παρ. 5)

Στην παρούσα παροιμία άξιες παρατήρησης είναι οι λέξεις <Σόλος> / [sólos] <όλος> [ólos], μιας κα αυτές αποτελούν ελάχιστο ζεύγος με παρουσία / απουσία του φθόγγου [s] στην αρχική θέση της λέξης. Αξίζει ακόμα να αναφέρουμε πως η λέξη <Σόλος> είναι ένα κύριο όνομα, ενώ το <όλος> είναι μια λέξη (Λ^K-Λ).

Τά πάθη μου είναι πολλά, ποιᾶς πέτρας νά τά λέω

κ'ή πέτρα νά μοῦ τά διαλεῖ νά κάθομαι να κλαίω.

(Καρανικόλας, Σ. & Καρανικόλας, Α., σελ. 181, παρ. 1054)

Στο ελάχιστο ζεύγος <λέω> [léo] / <κλαίω> [kléο] που συναντάμε και στην παραπάνω παροιμία εμφανίζεται και παραλείπεται ο φθόγγος [k] στην αρχική θέση της λέξης. Επομένως, είναι έκδηλη η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στα δύο ρήματα (Λ-Λ).

Τέλος, αξίζει να αναφέρουμε το πολύπλοκο σχήμα που παρατηρείται στην παραπάνω παροιμία (πέτρα - πέτρας).

Αφήνουν το δρεπάνι και σπέρνουν το ρεπάνι.

(Καψάλης, σελ. 140, παρ. 668)

Η παρουσία / απουσία του συμφώνου [δ] στο ελάχιστο ζεύγος <δρεπάνι> [drepáni] / <ρεπάνι> [repáni] κάνει έκδηλη τη μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στα δύο ουσιαστικά (Λ-Λ).

Ἡ κοκκώνα ἢ Ραλλοῦ

τὰ δικά της τὰ λέει ἄλλοῦ.

(Πολίτης, τόμ. Β., σελ. 286, παρ. 19)

Η συγκεκριμένη παροιμία αποτελεί ένα ακόμα αντιπροσωπευτικό δείγμα της μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Στο ελάχιστο ζεύγος <Ραλλοῦ> [ralú] / <ἄλλοῦ> [alú] εμφανίζεται και παραλείπεται ο φθόγγος [r] στην αρχική θέση της λέξης. Έτσι, προκύπτει ένα ελάχιστο ζεύγος μεταξύ ενός κύριου ονόματος (Ραλλού) και μιας λέξης (αλλού) (Λ^K-Λ).

Ὅποιος δεν κάμει δείπνο,

κακά θωρεῖ στον ὕπνο.

(Σμυρνιατάκης & Σηφάκης, σελ. 502)

Στην παρούσα παροιμία διακρίνουμε το ελάχιστο ζεύγος <δείπνο> [dípno] / <ὕπνο> [ípno] μεταξύ δύο λέξεων (Λ-Λ). Ο φθόγγος που παραλείπεται / εμφανίζεται είναι το σύμφωνο [δ] στην αρχική θέση των λέξεων.

Μια δραχμή στην άκρη,

μέλλον δίχως δάκρυ.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 471)

Στην παροιμία αυτή μπορούμε να διακρίνουμε το ελάχιστο ζευγάρι <άκρη> [ákri] / <δάκρυ> [dákri] με παρουσία / απουσία του φθόγγου [δ]. Είναι φανερή η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στα δύο ουσιαστικά (Λ-Λ), τα οποία διαφοροποιούνται ως προς το γένος (άκρη= θηλυκό, δάκρυ= ουδέτερο).

Όλο τον κόσμο ρώτα και το μυαλό σου πρώτα.

(Τζαφερόπουλος, σελ. 78)

Παρατηρώντας κανείς την παραπάνω παροιμία, αντιλαμβάνεται εύκολα πως και σε αυτή την περίπτωση έχουμε ένα ελάχιστο ζευγάρι με παρουσία / απουσία φθόγγου. Διακρίνουμε το ζευγάρι <ρώτα> [róta] / <πρώτα> [próta] με προσθήκη του συμφώνου [p] στην αρχική θέση της λέξης <πρώτα>. Αν και οι δύο λέξεις δεν έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή, ακολουθείται κι εδώ το σχήμα: Λ-Λ.

Εγώ λέω ψήσε αυγά, συ μου άρχισες καβγά.

(Καψάλης, σελ. 169, παρ. 31)

Στο ελάχιστο ζευγάρι <αυγά> [avgá] / <καβγά> [kavgá] εμφανίζεται και παραλείπεται ο φθόγγος [k] στην αρχική θέση των λέξεων. Αναντίρρητα, η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία είναι φανερή και σε αυτή την παροιμία. Τα δύο ουσιαστικά (Λ-Λ) που ομοηχούν βρίσκονται σε διαφορετικό αριθμό και γένος.

Η από εύρημα ή από έρημα.

(Καψάλης, σελ. 190, παρ. 37)

Στο ελάχιστο ζευγάρι <εύρημα> [évrima] / <έρημα> [érima] σημειώνεται παρουσία / απουσία του φθόγγου [v] στη μεσαία θέση της λέξης. Παρά το γεγονός ότι οι δύο λέξεις δεν έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή, ακολουθούν το σχήμα :Λ-Λ. Επιπροσθέτως, παρατηρούμε την επαναφορά του ή.

Η γυναίκα είναι φόλα και ζητάει απ' όλα.

(Καψάλης, σελ. 193, παρ. 103)

Στην παροιμία αυτή μπορούμε να διακρίνουμε το ελάχιστο ζευγάρι <φόλα> [fóla] / <όλα> [óla] με προσθήκη του φθόγγου [f] στην αρχική θέση της λέξης <φόλα>. Είναι φανερό η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στις δύο λέξεις (Λ-Λ), οι οποίες έχουν διαφορετική μορφοσυντακτική δομή.

Ήλιος κι αγέρι, παντρεύονται οι γέροι.

(Καυιάλης, σελ. 199, παρ. 227)

Η συγκεκριμένη παροιμία αποτελεί ένα ακόμα αντιπροσωπευτικό δείγμα της μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Στο ελάχιστο ζεύγος <αγέρι> [ajéři] / <γέροι> [jéři] εμφανίζεται και παραλείπεται ο φθόγγος [a] στην αρχική θέση της λέξης. Έτσι, προκύπτει ένα ελάχιστο ζεύγος μεταξύ δύο ουσιαστικών διαφορετικού γένους και αριθμού (Λ-Λ).

Άλλοι μπαίνουν εις τσοϊ κήπους,

κι 'άλλοι παίρνουνε τσοϊ κτύπους.

(Πολίτης, τόμ. Α, σελ. 147, παρ. 80)

Στην παρούσα παροιμία άξιες παρατήρησης είναι οι λέξεις <κήπους > / [kípus] <κτύπους> [ktípus], μιας και αυτές αποτελούν ελάχιστο ζεύγος με παρουσία / απουσία του φθόγγου [t] στη μεσαία θέση της λέξης. Αξίζει ακόμα να αναφέρουμε πως οι δύο λέξεις έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή (Λ-Λ).

Τέλος, παρατηρούμε μια διπλή επαναφορά του *άλλοι* και του *τσοϊ*.

Ο κουτσός με την αρίδα,

κυνηγάει την ακρίδα.

(Κοντομίχης, σελ. 135, παρ. 3)

Άλλο ένα ελάχιστο ζεύγος με παρουσία / απουσία φθόγγου συναντάμε στην παραπάνω παροιμία. Στις λέξεις <αρίδα> [arída] / <ακρίδα> [akrída] ο φθόγγος που μας απασχολεί είναι ο [k] και εντοπίζεται στη μεσαία θέση των λέξεων (Λ-Λ). Αξίζει να αναφέρουμε πως τα δύο προσηγορικά έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή.

Πάνω κάτω στην εγύρα αποστάθηκε η μπεγίρα.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 55)

Η συγκεκριμένη παροιμία αποτελεί ένα ακόμα αντιπροσωπευτικό δείγμα της μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Στο ελάχιστο ζεύγος <εγύρα> [ejíra] / <μπεγίρα> [bejíra] εμφανίζεται και παραλείπεται ο φθόγγος [b] στην αρχική θέση της λέξης. Έτσι, προκύπτει ένα ελάχιστο ζεύγος με παρουσία / απουσία φθόγγου μεταξύ δύο ουσιαστικών (Λ-Λ).

Επιπροσθέτως, εντοπίζουμε μια τοπική αντίθεση (*πάνω κάτω*).

Ένα χρόνο άσπορος, πέντε χρόνια άπορος.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 187)

Στο ελάχιστο ζευγάρι <άσπορος> [ásporos] / <άπορος> [áporos] σημειώνεται παρουσία / απουσία του φθόγγου [s] στη μεσαία θέση της λέξης. Αξίζει εδώ να σημειώσουμε ότι οι δύο λέξεις έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή, καθώς ανήκουν στο ίδιο μέρος του λόγου (επίθετα) και τα συναντάμε στον ίδιο αριθμό, γένος και πτώση. Ακολουθούν επομένως το σχήμα :Λ-Λ.

Τέλος, παρατηρούμε το πολύπτωτο σχήμα ανάμεσα στις λέξεις *χρόνο – χρόνια*.

Η παντρεία θέλει αντρεία.

(Καψάλης, σελ. 201, παρ. 294)

Στην παροιμία αυτή μπορούμε να διακρίνουμε το ελάχιστο ζευγάρι <παντρεία> [padriá] / <αντρεία> [adriá] με προσθήκη του φθόγγου [p] στην αρχική θέση της λέξης <παντρεία>. Είναι φανερό η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στα δύο ουσιαστικά (Λ-Λ), τα οποία διαφοροποιούνται μόνο ως προς την πτώση.

Βόδι να μην αλώνιζε, κόρη να μην εγέννα,

και νιος να μην εθέριζε, ποτέ του δεν εγέννα.

(Καψάλης, σελ. 147, παρ. 109)

Άλλο ένα ελάχιστο ζεύγος με παρουσία / απουσία φθόγγου συναντάμε στην παραπάνω παροιμία. Στις λέξεις <εγέννα> [ejéna] / <εγέννα> [ejérna] ο φθόγγος που μας

απασχολεί είναι ο [r] και εντοπίζεται στη μεσαία θέση των λέξεων (Λ-Λ). Αξίζει να αναφέρουμε πως οι δύο λέξεις ανήκουν στο ίδιο μέρος του λόγου (ρήματα).

Όποιος αγαπά τον άσο,

πάει στο σπίτι του χωρίς ράσο.

(Καψάλης, σελ. 290, παρ. 470)

Η συγκεκριμένη παροιμία αποτελεί ένα ακόμα αντιπροσωπευτικό δείγμα της μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας. Στο ελάχιστο ζεύγος <άσο> [áso] / <ράσο> [ráso] εμφανίζεται και παραλείπεται ο φθόγγος [r] στην αρχική θέση της λέξης. Έτσι, προκύπτει ένα ελάχιστο ζεύγος με παρουσία / απουσία φθόγγου μεταξύ δύο ουσιαστικών (Λ-Λ), τα οποία διαφοροποιούνται ως προς το γένος (άσο= αρσενικό, ράσο= ουδέτερο).

Ούτε άχαλα, ούτε μπάχαλα.

(Κοντομίχης, σελ. 54)

Στο παραπάνω παράδειγμα μερικής, μη ετυμολογικής ομοηχίας, στο ελάχιστο ζεύγος <άχαλα> [áxala] / <μπάχαλα> [báxala] εμφανίζεται και παραλείπεται ο φθόγγος [b] στην αρχική θέση της λέξης. Επιπλέον, είναι άξιο αναφοράς το σχήμα Λ-Λ που λαμβάνει χώρα σ' αυτή την παροιμία.

Το σχήμα λόγου που παρατηρούμε είναι αυτό της επαναφοράς (ούτε).

Άμα θέλω να σε βρίσω, χίλιες αφορμές σου βρίσκω.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 41)

Στην παροιμία αυτή άξιες παρατήρησης είναι οι λέξεις <βρίσω> / [vríso] <βρίσκω > [vrísko], μιας και αυτές αποτελούν ελάχιστο ζεύγος με παρουσία / απουσία του φθόγγου [k] στη μεσαία θέση της λέξης. Αξίζει ακόμα να αναφέρουμε πως οι δύο λέξεις έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή, μιας και αποτελούν ρήματα (Λ-Λ).

Επιπροσθέτως, στην παρούσα παροιμία παρατηρείται το πολυμορφικό σχήμα (σε - σου).

Άνθρωπε, σκέψου κι άφησε τα πάθη και τα μίση

γιατί στο θάνατο μπροστά είμαστε όλοι ίσοι.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 338)

Στο παραπάνω ελάχιστο ζεύγος <μίσιο> [mísi] / <ίση> [ísi] σημειώνεται παρουσία / απουσία του φθόγγου [m] στη αρχική θέση της λέξης. Αξίζει να παρατηρήσει κανείς πως οι δύο λέξεις (Λ-Λ) δεν ανήκουν στο ίδιο μέρος του λόγου, μιας και η λέξη <μίση> είναι ουσιαστικό, ενώ η λέξη <ίση> είναι επίθετο.

Η ζωή πια έχει λείψει,

σαν ριζώσει τρανή θλίψη.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 411)

Στην παροιμία αυτή είναι για ακόμα μια φορά έκδηλη η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα στις λέξεις <λείπει> [lípsi] / <θλίψη> [θlípsi]. Εμφανίζεται και παραλείπεται ο φθόγγος [θ] στην πρώτη θέση της λέξης. Οι δύο λέξεις που ομοηχούν (Λ-Λ) δεν έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή.

6.2.3.2. Παρουσία / απουσία φθόγγου στο ίδιο ζεύγος ομόηχων λέξεων

Τά γεράματα, έχουν στην πλάτη γράματα.

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 82)

Τώρα στα γεράματα μάθε γέρο γράματα.

(Μερακλής, σελ. 77, παρ. 84)

Στις δύο παραπάνω παροιμίες παρατηρούμε πως το ελάχιστο ζεύγος παρουσίας /απουσίας φθόγγων εντοπίζεται στη μεσαία θέση των λέξεων. Οι λέξεις στις οποίες κυριαρχεί η παρουσία/απουσία του φωνήεντος [e] είναι οι εξής: <γεράματα> [jerámata] / <γράματα> [grámata]. Σε αυτές τις παροιμίες έχουμε να κάνουμε με δύο ουσιαστικά τα οποία έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή. (Λ-Λ). Τέλος, στη δεύτερη παροιμία παρατηρούμε το ετυμολογικό σχήμα (γέρο – γεράματα).

Όσα δούλενα 'ς τὰ ξένα,

για κρασί και για τὰ σένα.

(Πολίτης, τόμ. Β., σελ. 337, παρ. 44α)

Φύλαξε τα ξένα, να σου δώσει ο Θεός και σένα.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 466)

Στις δύο παραπάνω παροιμίες εντοπίζουμε το ελάχιστο ζεύγος παρουσίας / απουσίας φθόγγων στην αρχική θέση των λέξεων. Οι λέξεις στις οποίες κυριαρχεί η παρουσία / απουσία του συμφώνου [k] είναι οι εξής: < σένα > [séna] / < ξένα > [kséna]. Σε αυτές τις παροιμίες έχουμε να κάνουμε με δύο λέξεις (Λ-Λ).

Στην πρώτη απ' τις παραπάνω παροιμίες εντοπίζουμε την επαναφορά του *για*.

Έκαμε κι η μύγα κώλο κι έχεσε τον κόσμο όλο.

(Γκρέκα – Τσιλαλή, σελ. 72)

Μιλάνε όλοι, μιλάνε κι οι κώλοι.

(Γκρέκα – Τσιλαλή, σελ. 73)

Στις δύο παραπάνω παροιμίες παρατηρούμε πως το ελάχιστο ζεύγος παρουσίας / απουσίας φθόγγων εντοπίζεται στην αρχική θέση των λέξεων. Οι λέξεις στις οποίες κυριαρχεί η παρουσία / απουσία του συμφώνου [k] είναι οι εξής: < κώλο > [kólo] / < όλο > [ólo] και < όλοι > [óli] / < κώλοι > [kóli]. Σε αυτές τις παροιμίες έχουμε να κάνουμε με δύο λέξεις (Λ-Λ).

Τέλος, στη δεύτερη παροιμία άξια παρατήρησης είναι η επαναφορά του *μιλάνε*.

Δώκαν θάρρος στον Αλή,

κι έκατσε και στο χαλί.

(Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη – Γκέσουρα, σελ. 80, παρ. 539)

Έδῶκαν πρόσωπον τὸν Ἀλῆν,

κ' ἔσκῶθεν κ' ἔχεσεν ἅπᾶν' στὸ χαλῖν.

(Παροτίδης, σελ. 44)

Στο ελάχιστο ζεύγος <Αλή(ν)> [alí(n)] / <χαλί(ν)> [xalí(n)] είναι ευδιάκριτη η παρουσία / απουσία του φθόγγου [x] στην αρχική θέση της λέξης. Αυτό που αξίζει να παρατηρήσει κανείς σ' αυτή την παροιμία είναι πως η πρώτη λέξη είναι ένα κύριο όνομα (Αλή), ενώ η δεύτερη είναι κοινό ουσιαστικό (χαλί). Επομένως, εδώ συναντάμε το εξής σχήμα: Λ^K-Λ.

Απ' τη μάντρα και στον άντρα.

(Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη – Γκέσουρα, σελ. 241, παρ. 1751)

Πάρε λουγκρίν από γενιά και σκύλον

από μάντρα,

πάρε και για την κόρη σου

από φαμίλιαν άντρα.

(Κοντός, σελ. 55, παρ. 178)

Στις δύο παραπάνω παροιμίες συναντάμε ένα ακόμα ελάχιστο ζευγάρι με απουσία / παρουσία του φθόγγου [m]. Το ελάχιστο ζεύγος <μάντρα> [mádra] / <άντρα> [ádra] παρουσιάζει μερική, μη ετυμολογική ομοηχία ανάμεσα σε δύο λέξεις (Λ-Λ), οι οποίες όμως διαφοροποιούνται μόνο ως προς το γένος (μάντρα= θηλυκό, άντρα= αρσενικό). Ακόμα, στη δεύτερη παροιμία εντοπίζεται η επαναφορά του *πάρε*.

Μην κάνεις μη σου κάνουνε,

μην πεις να μη σου πούνε,

σε ξένη πόρτα μη χτυπάς

και τη δική σου σπούνε.

(Καραγιαννάκη, σελ. 22)

Σαν οι πέτρες σπούνε,

οι βόλοι είντα θα πούνε;

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ.484)

Στην παρούσα παροιμία άξιες παρατήρησης είναι οι λέξεις <πούνε > / [púne] <σπούνε> [spúne], μιας κα αυτές αποτελούν ελάχιστο ζεύγος με παρουσία / απουσία του φθόγγου

[s] στην αρχική θέση της λέξης. Αξίζει ακόμα να αναφέρουμε πως οι δύο λέξεις έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή (Λ-Λ), μιας και είναι και οι δύο ρήματα.

Τα σχήματα λόγου που παρατηρούνται στην πρώτη παροιμία είναι αυτό της επαναφοράς (*μη*) και του πολυμορφικού σχήματος (*κάνεις – κάνουνε, πεις - πούνε*).

Τὰ ἴδα γὼ ἴς τὸ μέγα δρῦ,

ἄνθρωπος νὰ μὴν τὰ δῆ.

(Πολίτης, τόμ. Α, σελ. 436, παρ. 103)

Τα ἴπαθα εγὼ στο μέγα δρυ,

ἄλλος κανεῖς να μην τα δει.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 484)

Παρατηρώντας κανείς τις δύο παραπάνω παροιμίες, αντιλαμβάνεται εύκολα πως και σε αυτές τις περιπτώσεις έχουμε ένα ελάχιστο ζευγάρι με παρουσία / απουσία φθόγγου.

Διακρίνουμε το ζευγάρι <δρυ- δρῦ> [δρί] / <δει- δῆ> [δί] με προσθήκη / απουσία του συμφώνου [r] στη μεσαία θέση της λέξης <δρυ – δρῦ>. Αν και οι δύο λέξεις δεν έχουν την ίδια μορφοσυντακτική δομή, αφού η μία λέξη είναι ουσιαστικό (δρυ –δρῦ) ενώ η άλλη ρήμα (δει – δεῖ), ακολουθείται κι εδώ το σχήμα: Λ-Λ.

Τέλος, σημειώνεται το πολυμορφικό σχήμα στην πρώτη παροιμία (*ἴδα – δῆ*).

6.2.4.1. Παροιμίες με παρώνυμα

Απ' ἔζω κούκλα κι ἀπὸ μέσα πανούκλα.

(Μερακλής, σελ. 112, παρ. 169)

Η παρούσα παροιμία περιέχει δύο ληκτικά παρώνυμα: <κούκλα>, <πανούκλα>. Η παρωνυμική ομοηχία των λέξεων σημειώνεται στο ληκτικό τους τεμάχιο (ούκλα) [úkla].

Τέλος, παρατηρούμε μια τοπική αντίθεση ανάμεσα στις λέξεις (*απέζω – ἀπὸ μέσα*) και μια ἔμμεση αντίθεση ανάμεσα στις λέξεις (*κούκλα - πανούκλα*).

Ο Σταυρίτας ρούζ' τα φύλλα και ξεραίν' όλα τα ξύλα.

(Παροτίδης, σελ. 103)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν ως προς το ληκτικό τους τεμάχιο είναι <φύλλα>, <ξύλα>.

Η παρωνυμική ομοηχία εντοπίζεται στο ληκτικό τεμάχιο των δύο λέξεων [íla].

Όποιος έχει τα γένια, έχει και τα χτένια.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 625)

Η παρούσα παροιμία περιέχει ακόμα δύο ληκτικά παρώνυμα: <γένια>, <χτένια>. Η

παρωνυμική ομοηχία των λέξεων σημειώνεται στο ληκτικό τους τεμάχιο (ένια) [éɲja].

Αξιοσημείωτη είναι ακόμα η επαναφορά του *έχει*.

Μάρτης, γδάρτης και κακός παλουκοκαύτης.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 432)

Άξια παρατήρησης είναι και η παραπάνω παροιμία. Πέρα από την παρωνυμική ομοηχία που σημειώνεται στο ληκτικό τεμάχιο τριών λέξεων <Μάρτης>, <γδάρτης>, <παλουκοκαύτης> [tis], εντοπίζουμε μια επανάληψη του –κακο στη λέξη <κακός> με έναν ανασυλλαβισμό <κοκα> στη λέξη <παλουκοκαύτης> .

Σαν το πρώτο μου στεφάνι εις τον κόσμο δεν εφάνη.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 493)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν ως προς το ληκτικό τους τεμάχιο είναι <στεφάνι> ,

<εφάνη>. Η παρωνυμική ομοηχία εντοπίζεται στο ληκτικό τεμάχιο των δύο λέξεων [efáni].

Παπά μ' πρέπει να νογάς για να βλογάς.

(Γκρέκα – Τσιλαλή, σελ. 35)

Στην παρούσα παροιμία σημειώνεται μια παρωνυμική ομοηχία ανάμεσα στις λέξεις

<νογάς> / <βλογάς>. Τα δύο αυτά ρήματα έχουν το ίδιο ληκτικό τεμάχιο [oɣás].

Όταν δεις βοριά να βρέχει, κάτεχε χειμώνα έχει.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 358)

Στη συγκεκριμένη παροιμία συναντάμε ακόμα μία παρωνυμική ομοηχία, η οποία σημειώνεται στις λέξεις <βρέχει>, <έχει>. Και εδώ το ληκτικό κομμάτι των λέξεων κεντρίζει το ενδιαφέρον μας [έσι].

Ήλιος, ήλιος και βροχή, που παντρεύονται οι φτωχοί.

(Καψάλης, σελ. 198, παρ. 224)

Η παρούσα παροιμία περιέχει ακόμα δύο ληκτικά παρώνυμα: <βροχή>, <φτωχοί>. Η παρωνυμική ομοηχία των λέξεων σημειώνεται στο ληκτικό τους τεμάχιο [οσί].

Επιπλέον, παρατηρούμε μια επαναδίπλωση (ήλιος, ήλιος).

Εφέκες το χαλίν

κι επήεν σο τσαλίν.

(Παροτίδης, σελ. 56)

Στη συγκεκριμένη παροιμία συναντάμε ακόμα μία παρωνυμική ομοηχία, η οποία σημειώνεται στις λέξεις <χαλίν>, <τσαλίν>. Και εδώ το ληκτικό κομμάτι των λέξεων κεντρίζει το ενδιαφέρον μας [αλίν].

Αν η ζήλια ήταν ψώρα θα γέμιζ' όλη η χώρα.

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 123)

Οι δύο λέξεις που ομοηχούν ως προς το ληκτικό τους τεμάχιο είναι <ψώρα>, <χώρα>. Εντοπίζουμε την παρωνυμική ομοηχία στο ληκτικό τεμάχιο των δύο ουσιαστικών [όρα].

Άσε στη γωνιά την κάπα κι είναι ώρα για την τσάπα.

(Καψάλης, σελ. 137, παρ. 615)

Και σε αυτό το παράδειγμα συναντάμε μία παρωνυμική ομοηχία στις λέξεις < **κάπα** > [κάρα] / < **τσάπα** > [tsára]. Τα δύο ουσιαστικά έχουν το ίδιο ληκτικό τεμάχιο – άπα [άρα].

Αξιοσημείωτη είναι τέλος η μεσαία επαναφορά του άρθρου <τη(ν)>.

6.2.4.2. Παροιμίες με παρόνυμα στο ίδιο ζεύγος λέξεων

Άφησε τα γινάτια σου, να μη σου βγουν τα μάτια σου.

(Σμυρνωτάκης & Σηφάκης, σελ. 353)

Συγκράτα τα γινάτια σου, να μη σου βγουν τα μάτια σου.

(Σμυρνωτάκης & Σηφάκης, σελ. 347)

Το γινάτι βγάζει μάτι.

(Σμυρνωτάκης & Σηφάκης, σελ. 353)

Στις παραπάνω τρεις παροιμίες συναντάμε μια παρωνυμική ομοηχία στο ληκτικό τεμάχιο των λέξεων <γινάτια> / <μάτια> και <ινάτι> / <μάτι>. Το ληκτικό τεμάχιο που επαναλαμβάνεται είναι –άτια, -άτι [άτι, άτσια].

Με μακρύ σουψί στο χέρι και στο σπίτι ο Θεός το ξέρει.

(Καυάλης, σελ. 248, παρ. 84)

Ό,τι δίνει το δεξί χέρι, το ζερβί να μην το ξέρει.

(Καυάλης, σελ. 315, παρ. 996)

Στις δύο παραπάνω παροιμίες εντοπίζουμε μια ακόμα παρωνυμική ομοηχία στο ληκτικό τεμάχιο των λέξεων <χέρι> / <ξέρει>. Το επαναλαμβανόμενο ληκτικό τεμάχιο είναι – έρι [έτι].

Στη δεύτερη παροιμία παρατηρείται μια λεξική αντίθεση στις λέξεις *δεξί – ζερβί*.

Νέος ψεύτης, γέρος κλέφτης.

(Σμυρνωτάκης & Σηφάκης, σελ. 384)

Κόσμος ψεύτης, γέρος κλέφτης.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 386)

Στις δύο αυτές παροιμίες επισημαίνουμε τα ληκτικά παρώνυμα <ψεύτης> / <κλέφτης>.

Το ληκτικό τεμάχιο που επαναλαμβάνεται στις δύο αυτές λέξεις είναι – έφτης [éftis].

Επιπροσθέτως, στην πρώτη παροιμία παρατηρείται μία λεξική αντίθεση (νέος - γέρος).

Ο καλός ο σκύλος είν' ο καλύτερος φίλος.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 552)

Εμπρός φίλος και πίσω σκύλος.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 641)

Οι λέξεις που ομοιοχούν ως προς το ληκτικό τους τεμάχιο στις ανωτέρω παροιμίες είναι <σκύλος>, <φίλος>. Η παρωνυμική ομοιοχία εντοπίζεται στο ληκτικό τεμάχιο των δύο λέξεων [ílos].

Έκδηλη είναι επίσης η ύπαρξη των σχημάτων λόγου : ενός ετυμολογικού σχήματος στην πρώτη παροιμία (καλός - καλύτερος) και μιας τοπικής αντίθεσης στη δεύτερη (εμπρός - πίσω).

Βούλγαρο αν κάνεις φίλο,

κράτα και κομμάτι ξύλο.

(Αναγνωστοπούλου & Μπουσούνη – Γκέσουρα, σελ. 245, παρ. 1801)

Άρβανίτ' αν κάμης φίλο,

βάστα και κομμάτι ξύλλο.

(Βενιζέλος, σελ. 18, παρ. 115)

Τὸ Διλίνη πιάνεις φίλο;

βάστα και κοντά τὸ ξύλλο.

(Πολίτης, τόμ. Β., σελ. 290)

Τὸν χουριάτ' πιάσι φίλου

κι στου χέρ' βάστα ζύλου.

(Σαλαμάγκας, σελ. 122, παρ. 2)

Στις ανωτέρω παροιμίες είναι για ακόμα μια φορά έκδηλη η παρωνυμική ομοηχία στο ληκτικό τεμάχιο των λέξεων. Πρόκειται για τις λέξεις <φίλο / φίλου> - <ξύλο/ ξύλου>. Το ληκτικό τεμάχιο που επαναλαμβάνεται είναι – ίλο / ίλου [ílo / ílu].

6.2.5. Παροιμίες με παρήχηση

Ο Γενάρης κι αν γεννά, του καλοκαιριού μηνά.

(Κολέτσος, σελ. 19, παρ. 12)

Σε αυτή την παροιμία διακρίνουμε παρήχηση του <να> [na] είτε με αυτή τη μορφή είτε ως ανασυλλαβισμό <αν> [an]. Η επανάληψη του συμφώνου <ν> συνδυασμένου με το φωνήεν <α> εμφανίζεται τέσσερις φορές.

Μεγάλα λόγια, μικρά πράγματα.

(Σμυρνιωτάκης & Σηφάκης, σελ. 403)

Στην παραπάνω παροιμία παρατηρεί κανείς το φαινόμενο της παρήχησης, λόγω της επανάληψης (7 φορές) του φωνήεντος <α> [a].

Επιπλέον, εντοπίζουμε μια λεξική αντίθεση ανάμεσα στις λέξεις *μεγάλα – μικρά*.

Από έξω μπέλα- μπέλα κι από μέσα δεν ωφέλα.

(Μιχαήλ - Δέδε, σελ. 112)

Φανερή είναι η παρήχηση του <α> [a] και σε αυτή την παροιμία. Συγκεκριμένα, παρατηρούμε να επαναλαμβάνεται ο φωνηεντικός φθόγγος έξι φορές. Επιπλέον, διακρίνουμε παρήχηση του <ε> [e], καθώς ο φθόγγος επαναλαμβάνεται έξι φορές.

Τέλος επισημαίνουμε την ύπαρξη δύο σχημάτων λόγου: μιας επαναδίπλωσης (*μπέλα – μπέλα*) και μιας τοπικής αντίθεσης (*από έξω – από μέσα*).

Άλλοῦ ὁ παπᾶς κι' ἄλλοῦ τὰ ράσα του.

(Σακελλαρίδης, σελ. 35, π. 140)

Στην παρούσα παροιμία παρατηρεί κανείς την παρήχηση του <α> [a]. Ο φωνηεντικός αυτός φθόγγος επαναλαμβάνεται επτά φορές.

Επιπλέον, συναντάμε την επαναφορά του - ἄλλοῦ.

Ἄσπρο χαρτί μαῦρα γράμματα.

(Σαλαμάγκας, σελ. 35, παρ. 1)

Σε αυτή την παροιμία διακρίνουμε παρήχηση του <α> [a] και του <ρ> [r]. Για την ακρίβεια, ο φωνηεντικός φθόγγος <α> κάνει την εμφάνισή του επτά φορές, ενώ ο συμφωνικός φθόγγος <ρ> εμφανίζεται τέσσερις φορές.

Ἄρμεγε καὶ κούρευε, χέζε καὶ δερμάτιαζε.

(Πολίτης, τόμ. Α., σελ. 289, π.1)

Φανερή είναι η παρήχηση του <ε> [e] και σε αυτή την παροιμία. Συγκεκριμένα, παρατηρούμε να επαναλαμβάνεται ο φωνηεντικός φθόγγος δέκα φορές.

Επιπλέον, παρατηρούμε μια μεσαία επαναφορά του συμπλεκτικού συνδέσμου – καὶ.

Ἄλλα τὰ μάτια τοῦ λαγοῦ κι' ἄλλα τῆς κουκουβάγιας.

(Καρανικόλας, Σ. & Καρανικόλας, Α., σελ. 28, παρ. 70)

Ἐκδηλη είναι και εδώ η παρήχηση του <α> [a]. Ο φθόγγος εμφανίζεται δέκα φορές.

Ακόμα εντοπίζουμε την επαναφορά του - ἄλλα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο Συμπεράσματα – Παρατηρήσεις

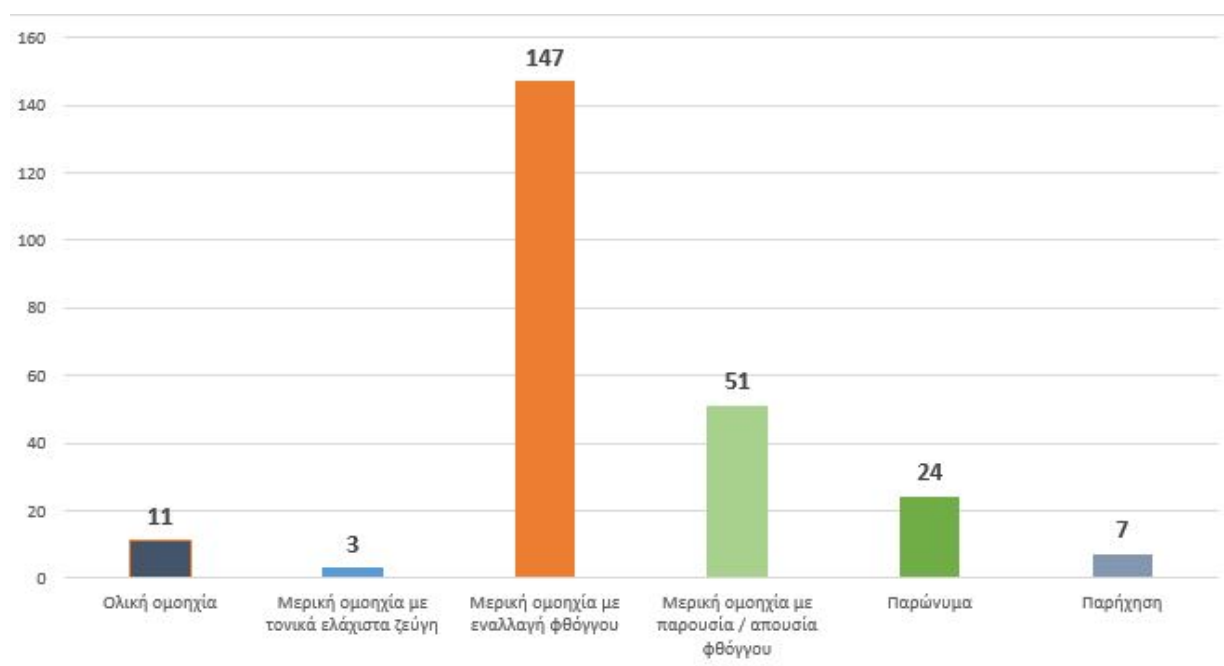
Από τα αποτελέσματα της μέτρησης των σχημάτων ομοηχίας που μελετήθηκαν και εντοπίστηκαν στην εργασία αυτή, ανακύπτει το γενικό συμπέρασμα της μεγάλης και έντονης παρουσίας των σχημάτων αυτών στις παροιμίες. Συγκεκριμένα, το είδος ομοηχίας που υπερτερεί στις παροιμίες είναι η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία με εναλλαγή φθόγγου. Με μεγάλη διαφορά ακολουθεί η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία με παρουσία / απουσία φθόγγου. Για την ακρίβεια, η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία με εναλλαγή φθόγγου στις παροιμίες εμφανίζεται σχεδόν τρεις φορές παραπάνω απ' ό τι η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία με παρουσία / απουσία φθόγγου.

Στην τρίτη θέση συναντάμε τα παρώνυμα. Στη συνέχεια ακολουθούν οι παροιμίες με ολική ομοηχία. Ακολούθως βρίσκουμε τις παροιμίες με παρήχηση. Τέλος, τα τονικά ελάχιστα ζεύγη απαντώνται στην τελευταία θέση.

Το πλήθος των παροιμιών που επεξεργαστήκαμε ανέρχεται στις 243 παροιμίες. Σε αυτές αναζητήθηκαν τα σχήματα ομοηχίας (ολική – ετυμολογική ή μη ομοηχία, μερική - μη ετυμολογική ομοηχία με τονικά ελάχιστα ζεύγη, μερική – μη ετυμολογική ομοηχία με εναλλαγή φθόγγου, μερική - μη ετυμολογική ομοηχία με παρουσία / απουσία φθόγγου, παροιμίες με παρώνυμα και τέλος παροιμίες με παρήχηση.

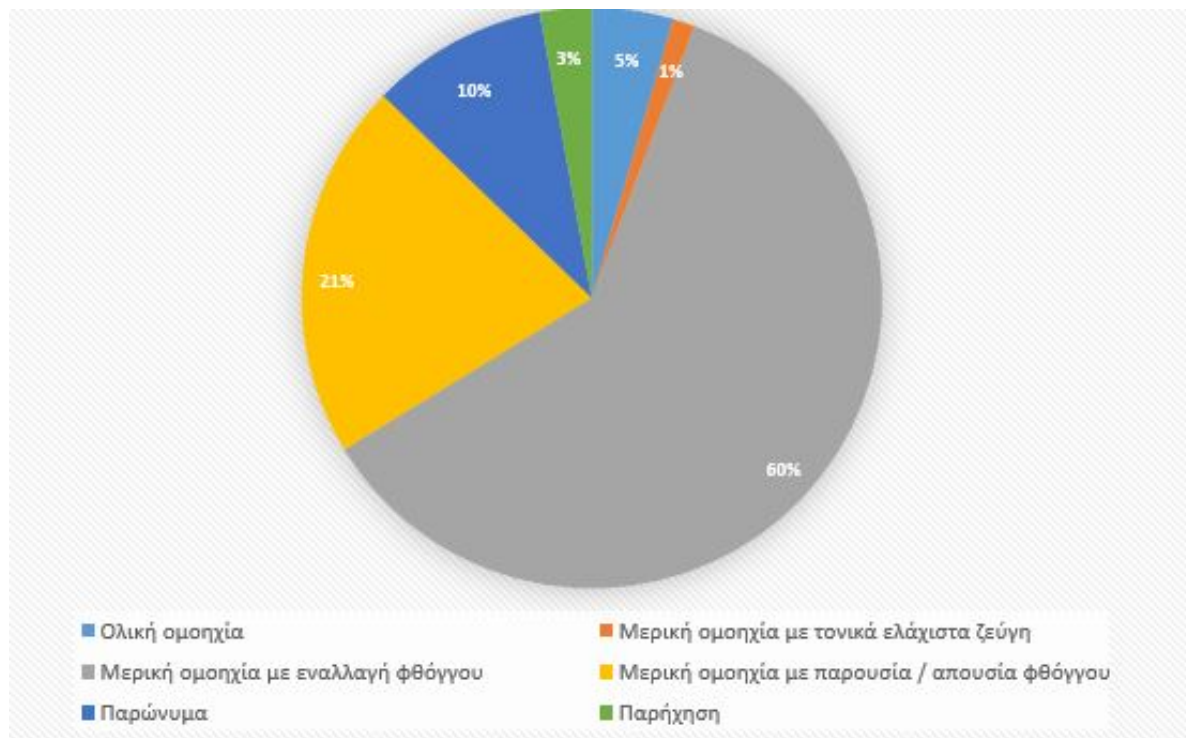
Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε από το Γράφημα 1, το σχήμα ομοηχίας που εμφανίζεται τις περισσότερες φορές είναι η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία με εναλλαγή φθόγγου. Μάλιστα, εμφανίζεται σχεδόν τρεις φορές περισσότερο από το επόμενο σε σειρά σχήμα ομοηχίας, αυτό της μερικής, μη ετυμολογικής με παρουσία / απουσία φθόγγου.

Γράφημα 1. Συχνότητα εμφάνισης σχημάτων ομοηχίας στις παροιμίες

Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε στο παραπάνω γράφημα, το σχήμα ομοηχίας που εμφανίζεται τις περισσότερες φορές είναι η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία με εναλλαγή φθόγγου (147 παροιμίες). Ανακύπτει λοιπόν το συμπέρασμα πως η παρουσία της είναι σχεδόν τριπλάσια από τη μερική ομοηχία με παρουσία / απουσία φθόγγου (51 παροιμίες). Η εμφάνιση των παρώνυμων εντοπίζεται στην τρίτη θέση (24 παροιμίες), ενώ η ολική ομοηχία (11 παροιμίες) απαντάται στην τέταρτη θέση. Επιπλέον, η παρήχηση (7 παροιμίες) εντοπίστηκε σε μόλις εφτά από τις 243 παροιμίες που μελετήσαμε, ενώ οι παροιμίες που περιλαμβάνουν τονικά ελάχιστα ζεύγη είναι μόλις τρεις (3), με αποτέλεσμα να τις συγκαταλέγουν στην τελευταία θέση.

Γράφημα 2. Ποσοστό εμφάνισης των σχημάτων ομοηχίας

Στο *Γράφημα 2* που προηγείται μπορούμε να δούμε το ποσοστό εμφάνισης των σχημάτων ομοηχίας στις παροιμίες που μελετήσαμε. Από το παραπάνω γράφημα, γίνεται εύκολα αντιληπτό πως το 60% των σχημάτων ομοηχίας που εμφανίζονται, είναι η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία με εναλλαγή φθόγγου. Ακολουθεί η μερική, μη ετυμολογική ομοηχία με παρουσία / απουσία φθόγγου, καθώς εμφανίζεται σε ποσοστό 21%. Τα παρώνυμα εμφανίζονται στην τρίτη θέση με ποσοστό εμφάνισης 10%, ενώ με μικρή διαφορά ακολουθεί η ολική, μη ετυμολογική ομοηχία με ποσοστό 5%. Στην

προτελευταία θέση εμφανίζεται η παρήχηση με ποσοστό 3%, ενώ στην τελευταία θέση βρίσκουμε τα τονικά ελάχιστα ζεύγη με ποσοστό μόλις 1%.

Η συστηματική οργάνωση, παρουσίαση και μελέτη των παροιμιών μας οδήγησε στην ταξινόμησή τους καθ' ομάδας με κοινά χαρακτηριστικά τόσο ως προς τον βαθμό ομοηχίας (ολική – μερική ομοηχία), όσο και στον εντοπισμό παροιμιών που χρησιμοποιούν ομοληκτικά παρώνυμα, αλλά και αυτών που αναδεικνύουν το φαινόμενο της παρήχησης.

Από το αναρίθμητο πλήθος των παροιμιών, που απαντώνται στη γλώσσα μας, επελέγησαν αυτές που παρουσιάζονται στην εργασία με κριτήρια ώστε να δίνουν μια σαφή και αντιπροσωπευτική εικόνα για την ποικιλία, το περιεχόμενο, τον συμβολισμό, την εξέλιξή τους στον χρόνο και τον χώρο, τη γλωσσική τους εκφορά (ντοπιολαλιά, αρχαϊζουσα καθαρεύουσα, καθαρεύουσα, δημοτική) κ.τ.λ.

Χωρίς να μπορούμε να ισχυριστούμε ότι οι παρουσιαζόμενες παροιμίες είναι αντιπροσωπευτικές (με ποιο κριτήριο άραγε) του πλήθους των παροιμιών της γλώσσας μας, παρατηρούμε ότι υπάρχει έντονη αριθμητική δυσαναλογία του πλήθους των παροιμιών μεταξύ των επιμέρους ομάδων, με επικρατούσα μακράν την ομάδα των παροιμιών με εναλλαγή φθόγγου.

Η παραπάνω έρευνα προσπάθησε να αποδείξει και με αριθμούς πως τα σχήματα ομοηχίας είναι βασικό και κυρίαρχο χαρακτηριστικό των παροιμιών.

Βιβλιογραφία

Αναγνωστοπούλου, Ι. & Μπουσδούνη – Γκέσουρα, Λ. 2011. *1864 Παροιμίες και Γνωμικά. Ξέρουμε τι Σημαίνουν;*, Μεταίχμιο, Αθήνα.

Βενιζέλος, Ι., 1846. *Παροιμιαί Δημώδεις*, Αθήνα.

Γεωργίου, Γ.Β., 2014. *1099 Κυπριακές Παροιμίες και Φράσεις*, εκδόσεις Επιφανίου, Λευκωσία.

Γκρέκα – Τσιλαλή, Κ., 2012. *Παροιμίες και Γνωμικά απ' όλη την Ελλάδα*, Δρόμων, Αθήνα.

Δήμου, Μ., 2014. 'Παροιμίες και λαϊκή σοφία της ρωσικής γλώσσας – Προβλήματα μετάφρασης', Μεταπτυχιακή Εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.

Καπλάνογλου, Γ. & Καπλάνογλου, Μ., 2012. *Παροιμίες της Κοζάνης*, Αθήνα.

Καραγιαννάκη, Λ., 2006. *Ελληνικές Παροιμίες*, Αίολος, Αθήνα.

Καρανικόλας, Σ. & Καρανικόλας, Α., 1980. *Παροιμίες και Φράσεις από τη Σύμη*, Επιτροπή Συμαϊκών εκδόσεων, Αθήνα.

Καψάλης, Γ.Δ., 1998. *Οι Παροιμίες του Θεσπρωτού Λόγιου Κώστα ΑΘ. Μιχαηλίδη*, Gutenberg, Αθήνα.

Κολέτσος, Δ., 2009. *Ο Θησαυρός των Παροιμιών (Απαύγασμα Σοφίας και Πείρας)*, εκδόσεις Δεδεμάδη, Αθήνα.

Κοντομίχης, Π., 2002. *Παροιμίες από τη Λευκάδα*, εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα

Κοντός, Κ.Δ., 1989. *Συμιακές Παροιμίες, Γνώμες, Φράσεις, Παροιμιόμυθοι, Στέγη γραμμάτων και τεχνών Δωδεκανήσου*, Αθήνα.

Κυρίτση, Π., Μεγαγιάννης, Β. & Τούντα Χ., 2016. 'Σχήματα ομοηχίας, αντίθεσης και λεξικής επανάληψης στο ποιητικό έργο της Μαρίας Πολυδούρη και του Κώστα Καρυωτάκη', Μεταπτυχιακή Εργασία, Ε.Κ.Π.Α., Αθήνα.

Λουκάτος, Δ.Σ . 1972. *Νεοελληνικοί Παροιμιόμυθοι*, Ερμής, Αθήνα .

Μερακλής, Μ.Γ., 1985. *Παροιμίες, Ελληνικές και των άλλων Βαλκανικών Λαών (Συγκριτική εξέταση)*, Πατάκης, Αθήνα.

Μιχαήλ – Δέδε, Μ., 2010. *2500 Ελληνικές Παροιμίες*, Φιλότυπον, Αθήνα.

Μουσαίου - Μπουγιούκου, Κ., 1961. *Παροιμίες του Λιβισιού και της Μάκρης*, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα.

Μπαλτάς, Χ., 2007. *Γνωμικά και Παροιμίες των Αρχαίων Ελλήνων*, εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα.

Μπαμπινιώτης, Γ., 2002. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, β έκδοση, Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, Αθήνα.

Νάκας, Θ. 2005. *Σχήματα (Μορφο)λεξικής και Φραστικής Επανάληψης*, Τόμος Α, Πατάκης, Αθήνα.

Νάκας, Θ., Μαγουλά, Ε. & Καποθανάση, Α. 2010. *Η ομοηχία στη Νέα Ελληνική: ορολογία και τυπολογία*, Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα, 30 (2-3.5.2009).σελ 436 – 449, Θεσσαλονίκη.

Νάκας, Θ. & Κατσούδα, Γ., 2015. *Ζητήματα Γλωσσ(ολογ)ικής Ορολογίας*, ΕΛΕΤΟ, 10ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», 12–14 Νοεμβρίου 2015, Αθήνα, σελ. 49-62.

Νάκας, Θ., 2017. *Σχετικά με το λεγόμενο 'πολύπτωτον' (πολυμορφικό) σχήμα λόγου*, Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα, 37, σελ. 489-504.

- Παναγούλιας, Π., 1981. *Παροιμίες του Λαού μας*, Βασιλόπουλος, Αθήνα.
- Παπαϊωάννου – Σπυρούλια, Α., 2010. ‘Η γνωστική – πραγματολογική κατανόηση του μεταφορικού λόγου μέσω της ερμηνείας παροιμιών και μετωνυμιών’, Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Παροτιδής, Φ., *Παροιμίες του Πόντου και Παροιμιακές Φράσεις*, Μαλλιάρης – Παιδεία, Θεσσαλονίκη.
- Πολίτης, Ν.Γ. χ.χ., *Παροιμίες*, τ. Α’, Ιστορική Έρευνα, Αθήνα.
- Πολίτης, Ν.Γ. χ.χ., *Παροιμίες*, τ. Β’, Ιστορική Έρευνα, Αθήνα.
- Σακελλαρίδης, Κ., 1983. *Παροιμίες και Φράσεις από τη Νίσυρο*, Έκδοση Εταιρείας Νισυριακών μελετών, Αθήνα.
- Σαλαμάγκας, Δ (επιμ. Λουκάτος), 1974. *Γιαννιώτικες Παροιμίες και Φράσεις*, Ηπειρωτικά Χρονικά, τόμ. 18, Ιωάννινα.
- Σμυρνιωτάκης, Γ. & Σηφάκης, Γ., 2008. *17.000 Ελληνικές Παροιμίες Ταξινομημένες Θεματικά*, Σμυρνιωτάκης, Αθήνα.
- Στρατής, Μ., 2006. *Παροιμίες*, Ιανός, Θεσσαλονίκη.
- Τζάρτζανος, Α., 2016. *Σχήματα Λόγου, Νεοελληνική Σύνταξις (της Κοινής Δημοτικής)*, Τόμος Β’, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελ. 262-313.
- Τζαφερόπουλος, Α., χ.χ., *Θησαυρός λαϊκής σοφίας*, Κοντεός, Θεσσαλονίκη.
- Τσακνάκη, Ο. 2005, ‘Προβληματική της παροιμίας στη μετάφραση: Η χρήση της στη Νέα Ελληνική και η ηλεκτρονική επεξεργασία της’, Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη.
- Φωτιάδου, Ε., 1990. *Δίστιχα και Παροιμίες του Ηπειρωτικού Χώρου*, Ιωάννινα.
- Χιδίρογλου, Π., 1987. *Εθνολογικοί Προβληματισμοί από την Τουρκική και την Ελληνική Παροιμιολογία*, Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, Παράρτημα, Αθήνα.